

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Akademska godina 2015/2016.

Diplomski rad

Međimurje u Drugom svjetskom ratu
i poraću (1944. – 1946.)

30. rujna 2016.

Matej Cvetko

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Počeci organiziranog otpora mađarskim vlastima.....	17
2.1 Kalnički partizanski odred i vrhunac mađarske represije	17
2.2 Promjena vlasti u Mađarskoj.....	20
2.3 Mađarski i njemački organi represije koji djeluju u Međimurju 1944.- 1945.godine.....	21
2.4 Bataljun KPOH.....	22
2.5 Neobično sljetanje savezničkog aviona kod Krištanovca.....	24
3. Oslobođenje.....	26
3.1 Priprema oslobođenja.....	26
3.2 Sukob četiriju vojski.....	27
3.3 Bugari, Rusi i partizani u zajedničkim misijama.....	29
3.4 Bugarski i ruski vojnici u međimurskim domovima.....	32
4. Komunisti na vlasti.....	34
4.1 Prvi protivnici komunističkog režima.....	34
4.2 obračun s narodnim neprijateljem.....	37
4.3 Pravosuđe i slučaj ubojstva Slavka Kukolja.....	40
4.4 Slijepa kolaboracija.....	42
5. Reparacije i sanacije.....	43
5.1 Uspostava vlasti.....	43
6. Zaključak.....	48
7. Sažetak.....	53
8. Summary	54
9. Izvori i literatura.....	55

UVOD

1.1 Hrvatsko – mađarsko Međimurje

Međimurje je kroz čitavu povijest hrvatsko - mađarskih odnosa bila sporna točka i predmet mnogih političkih ali i oružanih sukoba. Iako su Mađari na svojem vrhuncu polagali pravo i na veći dio tada hrvatskog teritorija, neosporno je moguće potvrditi njihove želje da Međimurje postane tek jedna od mađarskih pokrajina, o čemu svjedoče brojni spomenici podignuti u Mađarskoj tijekom dvadesetog stoljeća, na kojima je Međimurje, uz naravno i neka druga mjesta, navedeno kao mjesto koje treba osloboditi jer je trenutno okupirano.¹ Kao što je navedeno, Međimurje je oduvijek bilo na mađarskom radaru. Mađarska vanjska politika i odnos spram Međimurja kroz drugu polovicu 19. stoljeća i velikim dijelom 20. pokazuje da su bili spremni na gotovo sve da bi ga pripojili i zadržali. Mađari Međimurce nisu smatrali Hrvatima, a njihov jezik nije smatran hrvatskim zbog velikih razlika između kajkavskog narječja i međimurskog govora² i unatoč tome da je 1941. godine u Međimurju bilo oko 100 tisuća stanovnika od kojih je 93 tisuće navelo hrvatski kao materinji jezik, raznim manipulacijama i uz veliku podršku mađarona, odnosno pripadnika Hrvatsko-ugarske stranke, Mađari su uspjeli stvoriti Mađarsku kulturnu zajednicu, koja je bila paravan za političko djelovanja većeg broja Mađara u svrhu vraćanja Međimurja u sastav Mađarske. Organizacija je promicala program revizionista o nepripadanja Međimuraca hrvatskom narodu. Agresivnoj politici pomagalo je i izdavanja Topola, lista koji je izlazio u Budimpešti, koji se zalagao za mađarsko pravo na Međimurje.

Ovim postupcima pokušavalo se vratiti stanje koje je bilo u snazi do 1918. kako bi se spriječilo pravo Međimuraca na samoodređenje te bi ih se tako spriječilo da ostanu dio hrvatskog naroda.³

¹ Kalšan, Vladimir. *Međimurska povijest*. Čakovec: Vladimir Kalšan. 2006 . str. 305

² Ibid. str. 305

³ Hutinec, Goran. *List Murakoz – Megjimurje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941. – 1943.)*. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest. 2005. Str. 283.

1.2. Njemačka i mađarska okupacija Međimurja

Pravu priliku da konačno opet preuzmu Međimurje Mađarska je dobila početkom Drugog svjetskog rata savezništvom s Nijemcima. Nijemci su očekivali punu podršku u napadu na tada još netaknutu ratom Jugoslaviju, što su Mađari pokušavali izbjeći, ali je naposljetku taj napad i izveden u travnju 1941., samo četiri mjeseca nakon potpisivanja ugovora o vječnom prijateljstvu između Mađarske i Jugoslavije. Kao što je već spomenuto, Mađari su pokušavali izbjeći napad na Jugoslaviju, a najglasniji u tim nastojanjima bio je premijer Teleki koji je jedini pružao otpor Hitlerovom napadu na Jugoslaviju, te je potresen zbog razvoja događaja odlučio drastičnom gestom pokazati svoje mišljenje. Uoči napada počinio je samoubojstvo te se je posljednjim riječima u pismu obratio Hortyhu govoreći: “Stali smo na stranu hulja...Bit ćemo pljačkaši leševa! Najgori narod!”.⁴

Međutim, jak pritisak od strane Njemačke, odnosno Hitlera, nije dao Mađarskoj previše izbora. Ovim činom formirana je nova država koja se prostirala dijelom današnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a zvala se Nezavisna Država Hrvatska. Jedina politička snaga koja je djelovala i smijela djelovati na ovom području bio je ustaški pokret. Upravo su ustaše preuzele zadatak da provode vlast u Međimurju nakon što ga je okupirala njemačka vojska⁵, te je već 8. travnja 1941. godine utemeljen Ustaški stožer za Međimurje na čelu kojeg je bio apotekar Teodor Košak.⁶ Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske, Međimurje je trebalo postati dijelom upravo te državne tvorevine. Kako bi ustalili svoju vlast ustaše su na spomenutom području pokušavali što prije raznom popagandom ukazati ljudima na stvaranje hrvatske države pa su tim povodom izdali i Proglas o osnivanju Nezavisne Države Hrvatske, postavili plakate o javnom redu i miru te pokoravanju novoj vlasti. Također su donijeli razne odredbe kojima je bilo onemogućeno kretanje stanovnika. U propagandi im je pomoglo i izdavanje časopisa *Slobodno Međimurje*. Osim propagadnih ustaše su učinili i konkretne poteze za učvršćivanje vlasti pa su tako postavili svoje povjerenike u sva veća tvornička postrojenja. Također je u Čakovcu zauzet garnizon pa je naređeno svim vojnicima i svima koji su ga posjedovali da predaju svoje oružje. Bilo je i nekoliko uhićenja zbog odbijanja da se stupi u hrvatsku vojsku i kolaboracije s Mađarima.⁷ Iako je njemačka vojska dočekanu pobjednički u Međimurju, odnosno Čakovcu, dolazak

⁴ Hanek, Peter. *Povijest Mađarske*. str. 263

⁵ Hutinec, Goran. *List Murakoz*. Str. 284.

⁶ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 16.

⁷ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 17.

mađarske vojske okarakteriziran je kao čin okupacije pa su organizirani odredi koji su se trebali povući na prostor NDH i zatim od tamo napadati Mađare koji su se smjestili u Međimurju. Prije samog ulaska mađarske vojske, mađaroni su surađivali s ustašama, ali se nekoliko dana nakon njemačke okupacije postupno ograđuju od njih te slanjem delegacija u Mađarsku kojima je cilj dogovoranje mađarske okupacije Međimurja. Tri delegacije koje su poslane i primljene od strane predsjednika Laszla Bardossya uspjele su dogovoriti ono što su naumile.⁸

Mađarska je vojska ubrzo zauzela Baranju, Bačku, Međimurje i Prekomurje, što je rezultiralo povećanjem mađarskog teritorija od ukupno 11 417 četvornih kilometara pa je tako 16. travnja ulaskom mađarske vojske, točnije II. bataljuna 17. puka iz Nagykanizse, u Međimurje i prekidom svake ustaške vlasti u Međimurju započela mađarska okupacija. Svi nemađari koji su doselili u te krajeve nakon Prvog svjetskog rata, njih čak 150 000, bili su primorani iseliti na područja drugih susjednih država⁹, ali su protjerani i iz tih susjednih zemalja također, kao što je primjer bio u Vojvodini. Iako je kroz različite dogovore i na raznim sastancima došlo do pokušaja da se dovede stanje prije okupacije, proglašenje vojne uprave u Međimurju privelo je svaki i sve dogovore rapidnom kraju.¹⁰ Mađarski okupatori su žurnim korakom i snažnim represivnim aparatom uspjeli preuzeti cijelu upravu i vlast u Međimurju kroz uspostavu vojne uprave. Sve je bilo popraćeno masovnim uhićenjima hrvatske inteligencije i činovništva. Na čelu vojne uprave bio je pukovnik Timar Zsigmund. Kako bi se učvrstila vlast ustanovljeno je i Vijeće dvadesetorice zaduženo za civilne poslove, ali je i uvrđivalo lojalnost stanovništva, ali i koga će se protjerati preko Drave.¹¹ Uvođenju mađarskog jezika kao službenog služio je i velik broj mađarskih kulturnih i društvenih organizacija koje su osnovane na međimurskom području¹². NDH nije priznavala mađarsku vlast na spornom području,¹³ ali također nije poduzela gotovo ništa kako bi vratili Međimurje Hrvatskoj, iako je postojao velik broj apela od strane međimurskih žitelja koji su naglašavali trenutačnu situaciju i prijašnju, ali i buduću pripadnost Međimuraca hrvatskom narodu i nikom drugom. Jedini pokušaj da se uvjeri ustaška vlast kako je cilj Međimuraca i svih onih koji ih podupiru da ostanu u Hrvatskoj

⁸ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 22

⁹ Hanek, Peter. *Povijest mađarske*. str. 263

¹⁰ Hutinec, Goran. *List Murakoz*. str 285

¹¹ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 19

¹² Kovačić, Davor. *Pitanje Međimurja u redarstveno - obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu*. Zagreb. 2011. str. 61

¹³ Ibid. str. 65

koji se manifestirao demonstracijom na Markovu trgu završen je tako da su bili protjerani od strane policije.¹⁴ Pregovori su se nastavili pod budnim okom njemačkih promatrača, međutim Mađari u nastojanju da riješe ovaj slučaj u što bolju korist za sebe ne dopuštaju NDH da vrati Međimurje pod svoju vlast. NDH je bila spremna priznati Mađarskoj povijesno pravo na Međimurje i ponuditi joj neke ustupke koji su se ticali pravo na korištenje željeznice Kotoriba – Čakovec i korištenja jedne jadranske luke za svoje potrebe. Do dogovora na kraju nije došlo jer je militaristički vrh u Mađarskoj 9. srpnja odlučio proglasiti Međimurje mađarskom okupacijskom zonom. NDH je reagirala protestom mađarskoj vladi i objašnjavajući svoje viđenje tijeka spora nakon njemačke okupacije naglašavajući pozitivan prijem NDH od strane Međimuraca nakon njena proglašenja 10. travnja.¹⁵ Bilo kako bilo, vojno zauzimanje Međimurja nije bilo dovoljan argument pa su Mađari opravdanje za okupaciju tražili peticijom o aneksiji koju su nazvali *Plebiscitom*, ali su potpise za istu skupljali na krajnje nelegitiman način. Mađari su znali da ako navedu točne razloge peticije da neće uspijeti u svojem naumu pa su davali građanima prazne listove papira uz objašnjenje da se radi o odcjepljenju Međimurja od Zagrebačke nadbiskupije, a u nekim mjestima su im jednostavno rekli da se radi o raznim molbama, od dodjele soli ili nekih drugih namirnica. Osim što su za sakupljanje potpisa koristili silu Mađari su velik broj potpisa i falsificali. Iako je peticija bila nelegitimna, Nijemci su bili uvjereni od strane Mađara da je Međimurje većinski mađarsko pa je okupacija Međimurja konačno dovršena aneksijom, takozvanim Zakonom o ponovnom priključenju Južnih krajeva, kruni sv. Stjepana 16. prosinca 1941. godine.¹⁶

¹⁴ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 20

¹⁵ Ibid. str. 22

¹⁶ Ibid. str. 317

1.3 Međimurje pod mađarskom vlašću

Kao što sam već spomenuo, Mađari su uspjeli uvjeriti svoje saveznike da je okupacija i aneksija Međimurja opravdan čin. Može se sa sigurnošću tvrditi da nijedan pojedinac, osim mađarona i pojedinih otvorenih simpatizera Mađara, nije bio zadovoljan razvojem situacije. Najbolje se vidi da je svaki prosječni Međimurac u vremenu od dolaska Mađara u Međimurje do njihovog potpunog preuzimanja vlasti bio potlačen i stalno uplašen za svoj život jer bi mađarski službenici često bez pravog povoda premlaćivali i mučili stanovništvo. Sve je to bilo popraćeno krađama. Naročito je stradala hrvatska inteligencija i činovništvo. Brojni činovnici su protjerani iz države, a oni koji nisu htjeli položiti prisegu mađarskoj državi uhićeni su. Kako bi se obračunali s međimurskom inteligencijom i činovništvom čakovečki mađaroni su osnovali udruženje Štuka, kojemu je cilj bio terorom prisiliti te ljude da napuste državu. Oni su skidali hrvatske zastave, natpise te ih zamijenili mađarskima. Razbijali su prozore istaknutih Međimuraca, a sve je kulminiralo razbijanjem spomenika dr. Ivanu Novaku u Čakovcu.¹⁷ Kako bi dovršio teror nad međimurskom inteligencijom u Čakovec je stigao dr. Zarubay Lorant. On je skupio 99 osoba kojima je pojašnjeno da će biti odvedeni u logore u unutrašnjost Mađarske. Oni koji bi radije prešli u NDH morali su potpisati tiskanice da svojevrijedno napuštaju Međimurje i da se više nikada neće vratiti. Naročito je teško bilo organizirati nekakav otpor. Prvi pokušaji komunista da ostvare organizirani otpor nisu prošli nezapaženo od strane mađarskih obavještajaca koji su bili zaduženi za suzbijanje svake vrste otpora. Svi organizatori ubrzo su uhićeni te su odvedeni u Győr te je nad njima proveden istražni postupak. Nakon postupka nije točno utvrđeno koja je bila uloga optuženih u otporu, ali su oni, njih 81, osuđeni na zatvorske kazne u rasponu od 14 dana do 8 godina.¹⁸ Kao što možemo vidjeti po dužini kazna, ali i daljnjem tekstu, ove kazne su bile zaista blage, najvjerojatnije kako bi se pridobilo međimursko stanovništvo te smanjila podrška otpora. Međutim, kasnije je ipak osnovan velik broj narodnooslobodilačkih odbora u nekima od sela u Međimurju. Unatoč svemu u prvim godinama mađarske okupacije nije bilo velikih akcija te situacija bila relativno mirna čitavo ovo vrijeme.

¹⁷ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 25

¹⁸ Ibid. str. 29

28. kolovoza na sjednici u gradskoj vijećnici u Čakovcu predana je vlast Ottu Pečorniku¹⁹, a dotadašnji vojni upravitelj Timar Zsigmund zahvalio se svim onim Međimurcima koji su doprinjeli usustavljenju mađarske vlasti u Međimurju. Mađari su odmah proveli upravnu reformu dijeleći Međimurje na dva kotara sa sjedištima u Čakovcu i Prelogu, a čakovečki kotarski poglavar bio je Vida Ferencz. Osim toga došlo je i do nekih teritorijalnih promjena pa je tako Čakovec izgubio status grada stečen u Kraljevini Jugoslaviji te je sveden na razinu trgovišta.²⁰ Sudska reforma organizirana je na način da su u već spomenutim gradovima sudili kotarski sudovi, i to manje parnice, a svaka žalba na presudu rješavala se na Sudbenom stolu u mađarskoj Nagykanizsi, koji je sudio i u većim civilnim i krivičnim slučajevima. Po svim dostupnim podacima može se zaključiti da je na snagu ubrzo stupio mađarski zakon privatnog prava kojima je regulirana dob za punoljetnost, te mađarsko ženidbeno pravo.²¹

Osim suda i teritorija, važnu kariku u održavanju Mađara na vlasti imala je i žandarmerija. Njihove postaje nalazile su se u nekoliko sela, poput Goričana, Kotoribe, Macinca, Gardinovca,²² Nedelišća te kotarskim središtima Prelogu i Čakovcu.²³ Položaj žandarmerijskih stanica omogućavao je da žandarmerija djeluje u velikom broju mjesta u vrlo kratkom vremenu. Kad oni nisu mogli reagirati u pomoć im je dolazila i Pogranična žandarmerija koja je bila smještena uz novu granicu na Dravi. Važna karakteristika Pogranične žandarmerije je bila to što je obično svaki problem rješavala strijeljanjem.²⁴

Važan dio politike mađarizacije bila je i kontrola dotad hrvatskog školstva. Ona je mogla biti postignuta uvođenjem mađarskog kao jedinog nastavnog jezika, ali i njegovim nametanjem u svakodnevici mladih Međimuraca. Najradikalniji potez bio je spaljivanje i sustavno uništavanje svakog nastavnog sredstva, uključujući globuse, udžbenike, povijesne i zemljopisne karte, koje je bilo pisano nekim od tadašnjih jugoslavenskih jezika. Velik dio knjiga bio je prebacivan u Mađarsku gdje su prerađene u čisti papir. Osnovana je i Nastavno – upravna ekspozitura kao organ provođenja agresivne mađarizacije. Uz ovakve radikalne istupe Mađari su istjerali većinu hrvatskih i jugoslavenskih učitelja koji nisu mogli ili htjeli provoditi mađarizaciju kao njihove kolege Mađari, ili jednostavno nisu znali mađarski jezik. Neki od mađarskih učitelja

¹⁹ On je kasnije dao ostavku jer je bio optužen da je korumpiran –DAM. Fond 11., kutija 17

²⁰ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 32

²¹ Ibid. str. 32

²² Općina Belica. http://www.belica.hr/wp/opcina_belica/. pristupljeno 21.3.2015

²³ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 326

²⁴ Isto. Str. 326

dobro su se sporazumjeli sa lokalnim stanovništvom jer je velik dio njih ili završio učiteljsku školu u Čakovcu ili su radili u Međimurju do 1918. godine, ali je većina odbijala govoriti hrvatski i iskreno je stupila u mađarsku službu. Pozitivan pomak bio je obavezno polaznje osnovnoškolske nastave.²⁵

Budući da je u Međimurju postojala velika razgranatost škola Mađari su na jednostavan način mogli doprijeti do svakog Međimurca. Tako su sva djeca u Međimurju mogla čuti mađarski i učiti ga. Iako su se roditelji mogli izjasniti na kojem će jeziku njihovo dijete slušati nastavu bili su prisiljavani da to bude baš mađarski. U situacijama kada bi više ili većina roditelja tražilo da se nastava provodi na hrvatskom, odnosno materinjem jeziku, ta da bi se nastava regulirala posebnim propisom koji je dozvoljavao povremeno učenje materinjeg jezika.²⁶ Mađari su često na velikim skupovima i proslavama tražili od najmanjih školaraca da pjevaju mađarske domoljubne pjesme.²⁷ Također su raznim tečajevima za učitelje i organiziranjem izleta i ljetnih škola u mađarskim gradovima za međimurske đake do 1943. godine uspjelo donekle ostvariti ciljeve ovog programa. Zbog toga su Nastavno – upravne ekspoziture ukinute početkom 1943. godine, a organizacija školstva bila je izjednačena sa ostalim krajevima Mađarske.

Osim školstva važan element u mađarizaciji predstavljala je i religija. Glavni problem Mađarima bili su hrvatski svećenici koji su djelovali u Međimurju. Malen broj mađarskih vojnih svećenika koji je imao dozvolu da djeluje u Međimurju nije mogao kontrolirati veliki broj župljana i širiti mađarsku popagandu pa je stvorena veza između njih i poluvojne organizacije Levente koja im je pomagala da prošire mađarsku riječ među mladim Međimurcima. Budući da Levente bila poluvojna organizacije došlo je do militarizacije religije što je još više postalo naglašeno većom potrebom za vojnicima nakon što je rat na istoku pošao po zlu. Tada je upravo kršćanstvo isticano kao ključan element u pobjeđivanju bezbožnog neprijatelja.²⁸

Ostali svakodnevni elementi poput zdravstva i kulture također su doživjeli promjene. Od državnih službenika najteže su sigurno stradali liječnici. Naime, oni su imali tužnu okolnost da je većina bila židovskog podrijetla te da nisu imali zavičajno pravo, a u Međimurju su bez obzira na svoju specijalnost obavljali opću praksu.

²⁵ Osnovne škole u Drugom svjetskom ratu. <http://povijest.net/v5/hrvatska/regionalno/2009/povijest-osnovnog-skolstva-medjimurja-5/>, pristupljeno 14.3.2015.

²⁶ Kalšan, *Povijest Međimurja*, str. 326

²⁷ Hutinec, *List Murakoz*, str. 295

²⁸ Ibid, str. 298

Kao što je bio slučaj sa školama, Mađari su iskorištavali i kulturnu i povijesnu baštinu kako bi natjerali vodu na svoj mlin te u Međimurce, mlade i stare, usadili neka nova, politički izmanipulirana sjećanja i vrijednosti. Brojnim svečanostima i znamenostima, poput obnove kipova, na primjer kipa Marka G. Kilita, te slavljenju Dana junaka nakon bitke na Donu te obilježavanja obljetnice revolucije 1848. godine, kao 16. travnja, dana okupacije, odnosno u mađarskom kalendaru, dana oslobođenja Međimurja, Mađari su davali dojam svijetu da je Međimurje oduvijek dio Mađarske. Mađari su pokušali osnovati i muzej kojemu je cilj bio dakazati da je Međimurje oduvijek bilo mađarsko, međutim to nije bilo uspješno.²⁹

Kako bi se međimurska populacija što prije i što efikasnije pripremila za potpunu mađarizaciju, ako izuzmemo već spomenuto školstvo, bilo je potrebno utjecati na mladež na svakodnevnoj bazi. Tu je svoju ulogu odigrala već spomenuta Levente, poluvojnička organizacija koja je obuhvaćala mlađu populaciju Međimurja. Njezin cilj bio je da se mladež vojno obrazuje i da postanu s vremenom mađarska udarna snaga. Osim muškaraca organizaciji su se mogle dobrovoljno pridružiti i djevojke. Najbolja djevojačka levente organizacija bila je u tekstilnoj tvornici Braća Graner. vodila ih je Zetelaky Tohathi Mariana, odlikovana Križem za obranu naroda.³⁰ Obaveze svih članova bile su brojne vojne vježbe te polaganje leventaške škole gdje su podučavani lijepom ponašanju, disciplini te mađarskoj povijesti. Osim ovih obaveza morali su bezuvjetno slušati svoje nadređene, salutirati na mađarsku himnu i pred mađarskom zastavom te za vrijeme sviranja Rakoczy marša. Kada govorimo i pojedinim ogranicima leventaških organizacija, a one su bile organizirane po gradovima, možemo spomenuti čakovečku i prelošku kao dvije najistaknutije u Međimurju. Predsjednik čakovečke bio je Wolhsein Dragutin, dimnjačar iz Čakovca i sjedište joj je bilo u leventaškom domu u Čakovcu, dok je preloškom predsjedao dr. Sebestyan Matyas te kasnije Lukacs Lajos. Svoja sjedišta leventaši su dobili preuzimanjem sokolskih domova od strane općina po čitavom Međimurju koji su prenamjenjeni u leventaške domove. Zasigurno najveći trenutak za međimurske leventaše bio je posjet viteza generala Beldy Alajosa, koji je bio glavni zapovjednik leventaša, 17. travnja 1943. godine. Svečanost je održana u Svetom Martinu, a u vojnoj vježbi koja je održana sudjelovalo je 350 leventaša i tri grupe leventaških djevojaka, a kao nagradu za uspješno obavljenju vježbu Baldy je zapovjednicima dodjelio odlikovanja. Osim vojnih vježbi levente organizacija veliku je

²⁹ Hutinec. *List Murakoz*. Str. 296

³⁰ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 343

pažnju prikazivala i organiziranjem sportskih natjecanja koja su bila najbrojnija upravo 1943. godine. Jedno od najvećih dogodilo se u Macincu 1943. godine na kojem su se članovi natjecali u nekoliko disciplina od kojih je najzanimljivije spomenuti bacanje granata te vojnički egzercir uz veliki broj trkačkih disciplina te bacanje kladiva. Najboljim leventašem proglašen je Laszlo Bulesu koji je bacao kladivo.³¹ Mađarsko ophođenje sa mladim leventašima naglo se pogoršalo kako se rat približavao kraju i kako je partizanski ustanak bivao sve jači pa su isti ti mladići i djevojke često bili sumnjičeni za nelojalnost te pogrdno nazivani ustašama – partizanima te zlostavljani i maltretirani od strane mađarskih časnika.³² Unatoč tome u listu Murakoz se može vidjeti da su levantaši imali podršku mađarske vlasti i veliku ulogu još i pri samom kraju rata. Dobivali bi posjede gdje su mogli organizirati svoja sportska natjecanja. U samom navodu lista se vidi da se na levantaše gleda kao glavno sredstvo obrane mađarske budućnosti u Međimurju.³³

Osim Mađara na području Međimurja za vrijeme Drugog svjetskog rata svoje organizacije imali su i Nijemci. Deutscher Volksbund bila je organizacija koja je u svoje redove primala sve Nijemce koji su po mađarskim zakonima bili mađarski državljani te su bili manjina u Mađarskoj. Druga organizacija, iako malobrojna, Verein der Deutschen in Ungarn okupljala je one Nijemce koji se nisu smatrali Mađarima po spomenutim zakonima te ih je većina bila iz Čakovca, a bila je snažan glas nacionalsocijalističke propagande, pa su zato sastavljali liste svih protivnika nacizma. Na čelu joj je bio Franjo Fink, tapetar. Mnogi od njih radili su kao suradnici Gestapoa te regrutirali ljude za rad u Njemačkoj te za stupanje u njemačku vojsku.³⁴

Do važnih promjena i velikih promjena došlo je i u strukturi i funkciji gospodarstva. Budući da je rat bio u punom tijeku bilo je potrebno izjednačiti vojnu proizvodnju s potrebama mađarske vojske. Kao bi se to učinilo velik dio poduzeća dobio je ratni karakter. Uveden je i monopol na trgovinu poljoprivrednim potrebštinama. Međutim, sve ovo, iako izvedeno na razini cijele države, Mađarske, naravno, nije bilo dovoljno da zasiti potrebe mađarskog saveznika Njemačke. Najlošije je u ovom dogovoru prošla Mađarska čiji su prirodni resursi i gospodarska snaga iskorišteni od strane Njemačke i nikad plaćeni.³⁵ Mađarska je privreda dakle bila u

³¹ Ibid. str. 342

³² DAM. Fond 11. *Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu*. Kutija 17. inv.br.166

³³ Murakoz. Br 24. 1944. Str 8. <http://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz/murakoz/1944-html/index.html>.

³⁴ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 344.

³⁵ Ibid. str. 344.

potpunosti podložena njemačkim potrebama. Velika većina mađarske proizvodnje, podaci govore od 90% proizvodnje boksita i 50% nafte, išlo je u Njemačku. Kad se sve izračuna ispada da je mađarska proizvodila više za njemačku vojsku nego za svoju. Osim vojne proizvodnje i poljoprivredni su proizvodi našli svoj put do njemačkih ruku. Uljarice, kukuruz i pšenica redovito su snabdijevale njemačku vojsku. Sve ovo skupa ostalo je neplaćeno, pa je uskoro mađarski dug narastao na velikih 326 milijuna pengosa.³⁶

Rastu i razvoju gospodarstva nije pomogla ni pohlepa i zasljepljenost mađarskih činovnika koji su na brzinu sebi ugrabili važne pozicije u poduzećima te redovito sebi punili džepove bez da bi ulagali u razvoj istih. Ovakva politika imala je ogroman efekt u svakodnevnom životu Međimuraca. Bezbrojne štednje potaknute politikom racionalizacije dovodile su do upitnosti snabdijevanja svakodnevnim potrepštinama. Vlast je na svaki mogući način pokušavala sebi prigrabiti dio proizvodnje, a proizvodnju je kontrolirala kroz razne propise o otkupu i količini namirnica koje se smiju držati u pojedinim institucijama ili privatnim kućama. Ova kontrola upotpunjena je gazdinskim knjižicama kojima se kontrolirala proizvodnja i distribucija. 1943. godine je sasvim sigurno bila među najtežima za Međimurce. Vlasti su određivale koje kulture koje će se saditi ili sijati, a poteškoće je upotpunila pojava bolesti, odnosno kuge peradi. Bolesna perad se odstranjivala kako se bolest ne bi širila.³⁷ Dodatne poteškoće izazvala je i loša žetva iste godine pa su uvedene daljnje kontrole i racionalizacija pojedinih artikala, naročito brašna i kruha. Naročito je problematično za Međimurce učestalo sumnjičenje za prohrvatsku nastrojenost. Naime, tada su vlasti iskoristile optužbe kao povod za oduzimanje zemljišta svakom tako optuženom pojedincu.³⁸

³⁶ Hanek, Peter. *Povijest mađarske*. str. 264

³⁷ Megyimurje 7.5. 7 str

³⁸ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 349

1.4 Tisak u rukama Mađara

Od samog svog osnivanja list *Murakoz* – *Megyimurje* bio dizajniran na način da Međimurce poistovjeti sa ostalim mađarskim stanovništvom. Kao jedina razlika od mađarskog naroda isticana je činjenica da Međimurci koriste poseban kajkavski dijalekt koji im je po tim tvrdnjama materinji jezik, različit od hrvatskog. To glasilo mađarona i njihovih simpatizera propagiralo je uključivanje međimurskog stanovništva u sklop mađarske nacije gdje bi eventualno izgubilo svoju posebnost, etničku i jezičnu. Tako je 1941. godine, 11. rujna tiskan prvi broj spomenutog dvojezičnoga lista. Većina redakcije bila je mađarskog podrijetla, a zajednička je bila i pripadnost velikomađarskom pokretu i želja za ponovnim osvajanjem ‘južnih krajeva’ njihove bivše države, u ovom slučaju Međimurja.³⁹

Glavna uloga lista bila je uvjeravanje Međimuraca u veličinu i snagu mađarske države. Ovaj politički tjedni list imao je velik broj citata koji su govorili tome u prilog te je nastojao zadržati svoj tradicijski oblik nastavljajući praksu koju je imao prije prisilnog prekida izdavanja 1918. godine. Budući da je ovo bio dvojezični časopis neki mađarski tekstovi prevedeni su na međimurski kajkavski, a standard tog jezika varirao je ovisno o autorima, ali uz poneke izuzetke. Do standardizacije je došlo tek u svibnju 1942. godine kada je mađarski pravopis potpuno zamijenio hrvatski te su mnoge riječi dobile mađarski prizvuk, a one koje su bile slavenski konstrukti bile su propagirane kao konstrukt neprijatelja koji je želio da Međimurci zaborave svoj jezik.⁴⁰

Ovaj list nije bio službeno glasilo niti jedne stranke iako je već spomenuto da su njegovu glavninu činili mađaroni, a uvelike je podupirao u Mađarskoj vladajući MEP čiji su ustroj i povijest, od samog početka junački opjevani, dok su njeni politički oponenti žestoko napadnuti. List je također često iznosio govore važnijih pripadnika MEP-a bez redakcijske obrade i komentara.⁴¹ Oni pak su se u svojim govorima često pokušavali povezati s Međimurcima te ih tako odvojiti od Hrvatske veličajući i spominjući njihovu etničku posebnost.⁴² Ovo pokazuje da je mađarska politika prema Međimurju bila ista u cijelom njihovom državnom i upravnom aparatu te da nikako nije bila lokalnog izvora.

Osim o politici velikomađarstva list je također pisao i o cijenama pojedinih namirnica te o praksi trgovaca da povećavaju cijene istih kad se približavala zima ili u

³⁹ Hutinec. *List Murakoz*. str. 286

⁴⁰ Ibid. str. 295

⁴¹ Ibid. Str. 289

⁴² Ibid. str. 296

doba oskudice. Međutim da ne bi došlo do zablude kod Međimuraca i ideje da stanovnici unutar NDH bolje žive tiskani su članci koji su ubrzo izvještavali o velikom broju umrlih od gladi i nestašice u Hrvatskoj. U kajkavskom djelu bio je redovito izvještaj s bojišnice i gospodarski kutak koji nije imao svoj mađarski prijevod.

U prvom broju naglasak je bio na Bogu i Mađarima te međimurskim herojima mađarstva koji su ga očuvali u ovom mađarskom kraju za vrijeme “jugoslavenske okupacije”. Što to zapravo znači može se objasniti na tome da se u listu isticalo mađarsko povijesno pravo, po kojem je mađarskoj dano od Boga kao nagrada za nepravdu učinjenu nakon Prvog svjetskog rata u Trianonu. Važnu ulogu u svemu imao je i kralj Stjepan koji je bio katolički svetac i kao takav simbol velikomađarske ideje pa su po njemu sve zemlje koje su pripadale predtrianonskoj Mađarskoj dobile naziv zemlje krune svetog Stjepana. Osim toga od samog početka naglašavane su ljepote i privlačnost te pristupačnost Mađarske kroz različite putopise i priče. Osim toga dodavane su i vijesti iz velikih mađarskih gradova te priče o velikim i važnim mađarskim pojedincima. Posebno se brzo razvio kult ličnosti Nikole Zrinskog kojeg su Mađari svojatali kao Miklosa Zrinyija, mađarskog šampiona i branitelja mađarstva. Osim Zrinskoga spominje se i Marko Gasparich koji je sudjelovao u revoluciji 1848. godine, i kojemu je dolaskom mađarske vlasti ponovno postavljen spomenik u Prelogu. Tim povodom organizirane su masovne demonstracije pripadnosti Međimurja Mađarskoj na kojima je skupljen sav puk, od običnih seljaka do učitelja s učenicima, vojnika, pripadnika Crkve i ostalih. Sve takve proslave, kojih je nakon 1942. godine i reorganizacije lista bilo sve manje, bile su izvedene na isti način. Sudjelovala je vojska, vlast, učitelji, svećenici i ostali. Najprije se održavala misa te bi se tada čitav skup preselio na otvoreno mjesto. To su uvijek bila mjesta povezana s nekim mađarskim nacionalnim simbolom, te su tamo održavani brojni važni govori koji su slavili mađarsku državu.

List je također detaljno izvještavao o svim uspjesima mađarizacije te o svakom novoosnovanom mađarskom društvu te svakoj aktivnosti u kojoj je mađarski jezik zasjenio ili potpuno zamjenio hrvatski. Puni pohvala u listu bili su i za brojne učitelje koji su u školama mlade Međimurce učili mađarski, a ovi su ga po pisanju lista vrlo rado primili. No ponekad i sami novinari tog lista osporavaju takve konstrukte, često prozivajući zbog toga Međimurce jer sami sebi ne žele dobro već su nekooperativni i slijepi. List je propagirao mađarski jezik pokušavajući pritom uništiti bilo što slavensko u međimurskom izričaju. Izražavanje na mađarskom bio je najprije prijedlog, ali ubrzo

je postao zahtjev iako ga stanovništvo nije baš dobro govorilo. Na kraju se na ovaj način i još kroz razne morfološke konstrukte pokušavalo odvojiti Međimurje od svojih slavenskih korijena i pripadnosti Hrvatskoj.⁴³ Svaka upotreba mađarskog jezika od nekog Hrvata, odnosno Međimurca postal je trijumf za Mađarsku i mađarizaciju.

U travnju 1942. došlo je do promjene raspoloženja i reorganizacije časopisa koji je sada dodatkom nekoliko stranica pod nazivom Megyimurje obećavao Međimurcima njiovu etničku posebnost, međutim ona nije bila ništa više od pukog obećanja jer se list vodio politikom vlasti, i unatoč rubrici s narodnim pjesmama koja je trebala propagirati međimurski jezik i posebnost, držao je Međimurce i dalje jednim od dijelova Mađarske koji su bili do sada pod okupacijom neprijatelja.

Rat je bio u punom tijeku i list je redovito izvještavao o stanju na bojištima. U ljeto 1942. godine rat je za snage Osovine išao po planu⁴⁴ pa su takvi bili i izvještaji. Nakon što su počela prva bombardiranja mađarskog teritorija od strane Sovjeta naglašavana je i povećana domoljubnost izvještaja. Bilo je izrazito važno prikazati da je rat u punom jeku i da dobro ide za Mađare, a posebno je važno bilo to dokazati Međimurcima koji su bili regrutirani u velikim brojevima u mađarsku vojsku i odaslani na istočni front. Često se citiralo visoke pozicionirane njemačke dužnosnike, pa čak i Adolfa Hitlera, kako bi se potvrdila točnost vijesti koje su objavljivane.

⁴³ Hutinec. *List Murakoz*. str. 293

⁴⁴ <http://proleksis.lzmk.hr/45417/pristupljeno> 19.3.2015

1.5 Židovi i Holokaust

Tko je sve bio Židov u Međimurju? Židovom se smatralo svakog komu je barem dvoje od djedova i baka bili Židovi, ali se je vješto manipuliralo pravim podacima u svrhu ovrhe i preuzimanja njihova vlasništva od strane vlasti. Govori se i o iznimkama gdje je brak s arijevcima spašavao pojedine Židove, ali i gdje su oni rano pokršteni, do sedme godine, pa su smatrani punopravnim kršćanima.⁴⁵ Oni koji su bili u vojsci raspoređeni su u radne postrojbe. Mađarski antižidovski zakoni su pogodili oko 6% stanovništva i nisu bili tako okrutni i grubi kao njemački no ipak su se temeljno protivili mađarskom ustavu i općim pravima čovjeka na egzistenciju i rasnu jednakost.

Bilo je nekoliko vlada koje su uvelike propagirale i provodile progon Židova. Prve i one za čije vrijeme su progoni kulminirali bile su vlada Stoyaja Domea i Sallasya Ferencza, kada su ukinuta sva izuzeća koja su prije ustanovljena židovskim zakonom. Brojne uredbe koje su ove vlade donijele samo su povećavale broj stanovnika koje su ovi zakoni zahvatili i oštetili. U ovo vrijeme velik je bio broj Židova koji su bježali iz NDH u Međimurje i unutrašnjost Mađarske su se uspješno skrivali kako su god mogli, više ili manje uspješno. Proganjani su svi Židovi koje su do tada vlasti smatrale komunistima i tako se njima i postupalo. Kallayeva vlada, koja je trajala od ožujka 1942. do ožujka 1944. godine, još je više pooštrila židovske zakone ograničavajući Židove, odnosno, skoro u potpunosti ih onemogućavajući, u stjecanju i posjedovanju nekretnina te je normalno svakodnevno funkcioniranje postalo gotovo nemoguće. Židovi su također mobilizirani u vojsku te posebno označeni bijelim ili žutim trakama na rukama, a oznake su davale pravo i priliku časnicima i vojnicima da budu prema njima izrazito grubi, a nije im pomogla ni činjenica da je veliki dio časnika u ovim logorima bio otvoreno antisemitski raspoložen.⁴⁶ Nakon što je njemačka vojska preuzela vodeću ulogu u Međimurju, novopridošle su žandarmerijske snage morale izvršiti legitimaciju i uhićenje Židova te je održan govor kojim su pozvani čakovečki građani da izdaju te Židove i da pomognu žandarima da ih se otpremi u koncentracijske logore. Nekolicina je odbila i istupila u obranu Židova, poput Geze Legenstein, pa su uhićeni i otpremljeni u logore, u ovom primjeru u Dachau.⁴⁷ Popularni dvojezični list Murakoz ponekad je znao imati antisemitski karakter poput članka u kojem je zbog

⁴⁵ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 364

⁴⁶ Ibid. str. 365

⁴⁷ Ibid. str. 366

visokih cijena koje su se pojavile zbog nestašice autor okrivio Židove, odnosno židovske trgovce.⁴⁸

Većina Židova završila je u Nagykanizsi, u logoru, dok neki prebačeni u Auschwitz izravno u smrt, u plinske komore. Podaci govore o brojevi od 700 ubijenih međimurskih Židova. Većina preživjelih odselila se odmah nakon rata.⁴⁹

1.6. Okupacija Mađarske i Međimurja - dolazak Nijemaca – 1944. godina.

Veliki poraz mađarske vojske na Donu bila je posljednja kap pa je mađarska vlada počela pregovore s Rusima o prijevremenom izlasku iz rata. Nakon što su Nijemci saznali za Horthyjeve namjere došlo je do smjene vlasti u Mađarskoj. Nakon toga Nijemci i pronjemačka Stranka strelastog križa su došli na vlast u Međimurju te je uslijedila nova razina terora. Pooštreni su progoni političkih protivnika, od kojih su mnogi ubijeni. Kao što je bila praksa i slučaj i u ostatku europskih teritorija koje je kontrolirala Njemačka, poostroženi su rasni zakoni zbog kojih su najviše patili Židovi. Njih se sustavno prebacivalo u logore diljem Europe. Međutim, velik dio Međimuraca također je završio u logorima, naročito nakon dolaska njilaša na vlast, odnosno rušenja Horthyjeve vlasti, a većina ih je završila u logoru Dachau. Iako njezin saveznik, Mađarska nije najbolje prihvatila dolazak njemačkih trupa u gotovo svako selo. Njemačka prisutnost otežavala je i partizanske akcije i općenito je učinila život svakog Međimurca opasnijim u svim aspektima života.⁵⁰

⁴⁸ Hutinec. *List Murakoz*. str. 293

⁴⁹ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 367

⁵⁰ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 139

Počeci organiziranog otpora mađarkim vlastima

2.1 Kalnički partizanski odred i vrhunac mađarske represije

Iako je vlast Mađara u Međimurju bila izrazito jaka zbog prisutnosti mađarske vojske i njihove brutalnosti u rješavanju svakog sukoba s lokalnim stanovništvom, mada je teško tvrditi da je ta brutalnost uvijek bila neopravdana, i iako je mađarska vlast bila temeljena na represivnim organima, Međimurci bi se povremeno sukobili sa vojnicima i žandarmerijom. Najbolji primjer je Orehovica 1941. godine gdje se cijelo selo sukobilo sa mađarskim vojnicima koristeći poljodjelski alat pri čemu su im zaplijenili puške i ostalo oružje. Do sukoba je došlo zbog nepravednog ponašanja i sustavnog maltretiranja od strane spomenutih vojnika. Ovakvo ponašanje izazivalo je strah i otpor kod lokalnog stanovništva i polako približavalo Međimurce Narodnooslobodilačkom pokretu. Mađarsku nervozu povećalo je i uništenje njihove II. armije na Donu, u kojoj su služili i brojni mladići regrutirani u Međimurju.⁵¹

U isto ovo vrijeme na Kalniku je svoje uporište uspostavio Kalnički partizanski odred. Međimurci, koji su ostali kod kuće i nisu se pridružili Kalničkom odredu, često su bili izvor informacija ili logistička potpora odredu s Kalnika. U selima su osnovani odbori i udarne grupe koji provode brojne diverzantske akcije. Sigurnost mađarskih posada dodatno je dovedena u pitanje kada su prvi američki zrakoplovi počeli nadlijetati i bombardirati vojne ciljeve u Međimurju. Prvi otvoreni sukobi partizana i Mađara započeli su u drugoj polovici 1943. godine kada je došlo do borbe kod Svete Marije gdje je poginula nekolicina mađarskih vojnika. Vidjevši da je narod spreman da podrži pobunu protiv vlastodržaca, OK KPH Varaždin i rukovodstvo Kalničkog partizanskog odreda odlučilo je započeti s oružanim i diverzantskim akcijama.⁵² Ustanak je imao antifašistički, domoljubni i oslobodilački karakter s primarnim ciljem protjerivanja Mađara iz Međimurja. Zbog ovog razloga osnovana je Međimurska četa u sastavu KPO-a. Što je ona trebala raditi i točne informacije o njejoj strukturi donosi Vladimir Kalšan u svojoj knjizi Međimurska povijest. On crpi informacije iz izvještaja Štaba II. operativne zone koji govori da se četa sastojala od četrdesetak boraca koji su posjedovali dobro naoružanje,⁵³ te je imala dobar oficirski kadar. Plodno tlo za regrutaciju novih članova nalazila je u narodu koji je bio spreman na mobilizaciju i

⁵¹ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 353

⁵² Ibid. str. 355

⁵³ Oružje nije bio problem jer je dosta Međimuraca imalo skriveno oružje koje su rado dali partizanima.

otpor. Glavni problem Međimurske čete bio je teško prohodan teren oko Drave i postojanje snažne neprijateljske vojske u Međimurju. Zbog toga ona nije permanentno stacionirana u Međimurju već je ubacivanjima preko Drave morala raditi nered i zbrku u zonama pod kontrolom Mađara. Četa je izvela nekoliko akcija od kojih su najznačajnije napad na mađarsku žandarmeriju u Donjem Mihaljevcu krajem listopada 1943., gdje su zaplijenili oružje i ratni materijal i zarobili dva mađarska vojnika, zatim u Podbrestu početkom studenog 1943. godine. Ova akcija je bila najznačajnija akcija Međimurske čete. Partizani su točno znali gdje je smješteno pedesetak vojnika i časnika pripadnika mađarskih postrojbi te je na temelju tih informacija napravljen plan napada. Međutim, večer prije samog napada mađarsku posadu pojačalo je još stotinjak vojnika za koje partizani nisu znali. Pukom srećom, jer je napad bio zakazan za rano ujutro, novopridošli vojnici se nisu uspjeli snaći pa su partizani pobijedili uz minimalne gubitke⁵⁴, dok su Mađari izgubili desetak vojnika, a dvadesetak ih je bilo ranjeno. Ono što je bilo najvažnije jest bogati ratni plijen koji je pripao partizanima.⁵⁵

U sklopu većih operacija kalničkih partizana, ističe se oslobađanje Ludbrega i Koprivnice od ustaša potkraj 1943. Nakon svake akcije sve se više ljudi pridruživalo četi, a naoružavali su se uglavnom zarobljavanjem oružja od neprijatelja.

Osim Međimurske čete na ovom je području djelovao i III. diverzantski odred Hrvatske, specijalna diverzantska grupa Kalničkog odreda te grupa boraca Podravaca i Međimuraca. Njihova zadaća bila je izvođenje diverzija, osim grupe Podravaca i Međimuraca kojoj je cilj bio pružati logističku podršku navedenim grupacijama.

Da Mađari nisu samo pratili nemoćno sve što se zbiva može se vidjeti ako se detaljno pregleda njihov odnos, odnosno promjena odnosa cjelokupne mađarske politike prema Međimurju potkraj 1943. Iako je bilo jako puno primjera zlostavljanja i nepotrebenih te politički motiviranih uhićenja Međimuraca i ostalih zbog sumnje da potpomažu partizane⁵⁶, nakon velikog broja uspješnih akcija partizana, naređeno je da se svaki pojedinac koji pomaže narodnosolobodilačkim grupacijama vodi na prijeki sud. I s nižih organa vlasti slane su naredbe koje su onemogućavale normalno funkcioniranje i svakodnevni život. Osim uvođenja strogog policijskog sata, zabranjivale su se razne banalne stvari koje ne prijete državi, poput paljenja svijeća na Dan mrtvih, hodanja po

⁵⁴ 6 ranjenih i 1 poginuli, Stjepan Vojvoda iz Kotoribe

⁵⁵ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu*. str. 91

⁵⁶ DAM. Fond 11. *Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu*. kutija 17. inv.br. 31

selu nakon 15 sati, zatim ograničavanje kretanja građana izvan cesta.⁵⁷ U Starom gradu u Čakovcu uređen je zatvor u kojem su vršena brojna mučenja i ispitivanja. Taj je zatvor korišten i nakon kraja rata i uklanjanja mađarske vlasti u Međimurju. Osim u navedeni zatvor dio zatvorenika je otpreman u logor Sarvar gdje se s njima jako loše postupalo.⁵⁸

Osim ovih oblika represije veliki problem bila je i prisutnost mađarske vojske koja se smještala po svim selima koristeći škole, mjesne i crkvene urede kao svoje baze. Pritom su brojni međimurski mladići bili uključivani u mađarsku vojsku, ali je većina, kad je imala prvu priliku da pobjegne, to i činila.⁵⁹ Postoje brojna svjedočanstva i podaci o ovakvim situacijama u Arhivu za Međimurje u Štrigovi gdje možemo vidjeti da ljudi bježe iz Međimurja na prostor NDH najviše zbog straha da bi mogli biti regrutirani u mađarsku vojsku i poslani na front. Velik broj mladića, odnosno muškaraca bježao je jer se prema njima izrazito loše postupalo u vojsci, te su stalno bili izloženi maltretiranju i porugama. Osim muškaraca ponekad su bježale i žene u strahu pred silovanjima te iskorištavanjem od strane mađarskih vojnika.⁶⁰ Osim toga Mađari su uputili jasan poziv svim Međimurcima koji su posjedovali zemlju i pokretnine preko Mure, u prijeratnoj Mađarskoj, da iste prodaju i da pokupe svu živež i urode kako im oni nebi bili konfiscirani, a zemlja prisilno oduzeta.⁶¹

2.2 Promjena vlasti u Mađarskoj

Zasigurno najgori trenutak za žitelje Međimurja desio se kada je srušena vlada Miklosa Horthyja, mađarskog konzervativca. Do smjene na vlasti došlo je 15. listopada 1944. godine.⁶² Horthy je usred razgovora sa Saveznicima o prijevremenom izlasku Mađarske iz rata oboren njemačkom intervencijom. Nijemci su oteli njegova sina I držali ga kao taoca te su ga iskoristili kako bi Horthy ustupio vlast nekom više pronjemački orijentiranim mađarskim krugovima. Glavni kandidat za ovu poziciju postao je Ferenc Szallasy, Vođa naroda, nazvan tako kako bi se zadovoljile neke pravne norme te dao prizvuk kontinuiteta na premijerskoj poziciji u Mađarskoj. On je bio bivši

⁵⁷ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 362

⁵⁸ DAM. Fond 11. *Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu*. kutija 17. inv.br. 31

⁵⁹ DAM. Fond 11. *Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu*. kutija 17. inv.br. 166

⁶⁰ DAM. Fond 10. *Gradski Narodnooslobodilački odbor Čakovec*. inv.br. 1000.

⁶¹ DAM. Fond 11. *Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu*. kutija 17. inv.br., 166

⁶² Kovačić, Davor. *Pitanje Međimurja u redarstveno - obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu*. str. 67.

časnik te je s vremenom postao simbol nacističke sile u Mađarskoj⁶³, vođa Stranke strelastih križeva, odnosno njilaša. Ta profašistička stranka djelovala je od samog početka rata, a u Međimurju djeluje od okupacije 1941. godine. Na prostoru Čakovca predsjednik je bio Lambert Karoly. Osim u Čakovcu značajnija njilaška organizacija bila je u u Belici. Jaku zastupljenost njilaši su imali i u preloškom kotaru gdje su bili izrazito dobro organizirani sa čak 220. članova.⁶⁴ Čitavu organizaciju vodili su Mađari koji nisu bili domaće već doseljeno stanovništvo. Stanje u Mađarskoj postalo je teško i za Mađare jer su sada postojale dvije opcije u Mađarskoj. Naime, napredovanje sovjetske vojske u unutrašnjost Mađarske podijelilo je zemlju na oslobođeni dio i na dio koji je kontrolirao Szallasy i njilaši. U potonjem je uspostavljena strahovlada praćena velikim valom uhićenja, deportacija te zatvaranjem i ubijanjem Židova preostalih nakon njemačkih deportacija u Auschwitz.⁶⁵ Nitko nije mogao sigurno hodati ulicom, a uhićenja su postala svakodnevnica za svakog Međimurca. Iako je postojala civilna uprava u Međimurju, njilaši su bili jedina stvarna vlast.

2.3 Mađarski i njemački organi represije koji djeluju u Međimurju 1944.-1945. godine.

Zanimljiva je i činjenica da je nakon što su njilaši preuzeli vlast u Mađarskoj u Čakovcu osnovano Zapovjedništvo javne sigurnosti za Međimurje. Tom uredu bile su podređene sve mađarske vojne i žandarmerijske grupacije i mađarska kontraobavještajna skupina. Njihova je zadaća bila da razbija narodnooslobodilački pokret i da vojno djeluje protiv NOV-e, odnosno kalničkog partizanskog odreda koji sve češće ulazi u Međimurje i pokreće diverzantske akcije. Osim vojnog djelovanja, čuvali su i prugu Čakovec – Kotoriba te komunikacije raznih mađarskih službi. Na čelu Zapovjedništva bio je pukovnik Han Elek.⁶⁶

Ispostava čakovečkih detektiva također je bila važan kotačić u kontroli i represiji stanovništva. Budući da su imali na raspolaganju čitavu žandarmerijsku mrežu mogli su dobro kontrolirati većinu međimurskih sela. Njima je također pomogao određen broj Međimuraca. Većina njih optužena je i osuđena nakon rata.⁶⁷

⁶³ Hanek, Peter. *Povijest Mađarske*. str. 268

⁶⁴ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 51

⁶⁵ Hanek, Peter. *Povijest Mađarske*. str. 269

⁶⁶ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 108

⁶⁷ Ibid. str. 107

Nijemci su također imali svoje organizacije koje su sudjelovale u represiji stanovništva, a najistaknutije su sigurno bile Gestapo i Feldgendarmerie koje su imale kontraobavještajnu i obavještajnu funkciju u zonama djelovanja njemačke vojske.

2.4 Bataljun KPOH

Jedinica se sastojala se od 126 boraca, većinom Međimuraca.⁶⁸ Njihov plan bio je ambiciozan i dobro pripremljen ako uzmemo u obzir uvjete u kojima su djelovali. Osim vojnog djelovanja njihova svrha bila je i demonstrativna, kako bi se uvjerilo mještane Međimurja da još ima nekoga tko se može i hoće suprotstaviti okupatoru. Bataljun je s Kalnika na Dravu stigao 26. listopada. Smjestili su se najprije u Turčišću, pa preko Podturna do Dekanovca i Novakovca. Nakon toga krenuli su u Vratišenec gdje je bio sastanak zapovjedništva. Odlučeno je da bataljun ima nekoliko zadataka. Prvi zadatak navedenog bataljuna bio je da dignu u zrak most u Murskom Središću kako bi se oslabila mađarska logistika, međutim zadatak je zbog stjecaja okolnosti⁶⁹ neslavno završio. Sam bataljun se djelio na dvije čete, a nakon što je propao pokušaj dizanja mosta u zrak, prva je četa dobila naredbu da napadne u listopadu 1944. jednu baraku u Peklenici u kojoj je bila namještena mađarska vojnička posada jačine pedesetak vojnika. Unatoč tome što su rano otkriveni⁷⁰ partizani su uspjeli zarobiti ili otjerati pedesetak mađarskih vojnika te na taj način zarobiti velike količine municije, oružja, hrane i odjeće. Iako je bio plan da druga četa napadne u isto vrijeme žandarmerijsku postaju u Murskom Središću, rano otkrivanje prve čete i uspjeh kod Peklenice omogućio im je da stignu u pomoć drugoj četi i tako bez previše otpora zauzmu spomenutu stanicu. Iako su Nijemci i Mađari brzo reagirali slanjem velikog broja svojih vojnika kako bi uhvatili partizanski bataljun, međimurski su borci uspjeli prikriveni brdovitim krajem pobjeći s velikim plijenom prema Koncovčaku, dok su Nijemci i Mađari počeli opkoljavati širi prostor između Čakovca, Štrigove i Mure.⁷¹

Osim ovih akcija partizanski je odred imao zadaću uništiti naftna postrojenja u Selnici i Prekmurju. Međutim, velika koncentracija neprijateljskih trupa onemogućili su odreda da prođe Muru.

Prva četa i treći vod trebali su napasti naftna postrojenja u Selnici. Mađari koji su činili posadu u Selnici dobili su pojačanje od 80 vojnika pa je uslijedila žestoka bitka

⁶⁸ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 368

⁶⁹ Grupa koja je nabavljala eksploziv zarobljena je od strane Mađara.

⁷⁰ Otkrili su ih psi

⁷¹ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 369

u kojoj je velik dio mađarske posade zarobljen, a dio je ranjen ili poginuo. U borbi je zapaljen rezervoar s naftom, upravna zgrada i skladište, ali samo uporište nije palo jer se velika njemačko – mađarska sila približivala iz smjera Čakovca. Kako bi izbjegli zarobljavanje borci su se povukli prema Gornjem Mihaljevcu. Bataljun je nakon odmora krenuo prema Gornjem Kraljevcu te se je bez ikakvih sukoba stigao do Podbrešta te se uspio prebaciti 3. studenog preko Drave u Podravinu iste noći.⁷²

Bataljun se uz manje poteškoće uspio povući nakon najveće operacije u Međimurju. Sam pohod je, kao što je već spomenuto, imao uz vojno, i demonstrativnu i psihološku stranu. Odlučnost i hrabrost, ali i organiziranost boraca pridonijela je stvaranju panike i straha kod okupatora, sve zajedno popraćeno dezertiranjem.

Iako je narod postao odlučniji da se odupre vidjevši da postoji prilika za ustanak, do značajnijih promjena u djelovanju Međimuraca nije došlo.⁷³

Kako se rat približavao kraju, sovjetska vojska napreduje brzo, Nijemci su u uzmaku te očekuju da će Szallasyi uspjeti kupiti dovoljno vremena da se povuku ali on to ne uspijeva⁷⁴, okupatorske sile postale su sve strože, iako su neugodnosti bile velike od samog početka okupacije, o čemu svjedoči strijeljanje petorice partizana u palači Starog grada u Čakovcu te velika akcija okupatora protiv partizanskih snaga koja je ujedno bila i najteži gubitak u ljudstvu partizanskih odreda tijekom rata. Povod velikoj akciji okupatora bilo je ubojstvo njemačkih časnika koji su 17. prosinca 1944. lovili u šumi Muršćak. Više autora navodi različite podatke tko je točno ubijen, pa se tako govori o njemačkom generalu⁷⁵, Milan Brunović tvrdi da su ubijena dva njemačka viša časnika, dok je u knjizi *Međimurje 1919. – 1959.* navedeno da su ubijena dva njemačka vojnika i jedan dočasnik.⁷⁶ U akciji u kojoj je sudjelovalo 800 okupatorskih vojnika poginulo je dvanaest partizana. Novopridošla grupa boraca i terenaca smještena u selu Dvorišće, nije se uspjela prebaciti na Kalnik zbog pojačanog prisustva okupatorskih snaga. U zamci koju su postavili okupatori na širem području Dvorišća i Turčišća te i na lijevoj obali rijeke Mure hrabro su poginuli, povlačeći se prema Muršćaku, spomenuti partizani, nakon duže borbe ostavši bez municije branioци su aktivirali ručne borbe i svi poginuli na mjestu zvanom Vrbulja.

⁷² Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 370

⁷³ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 370

⁷⁴ Kontler, Laszlo. *History of Hungary*.

⁷⁵ Podaci prema memoarskoj građi u Muzeju Međimurja u Čakovcu

⁷⁶ Ibid. str. 371

2.5 Neobično sljetanje savezničkog aviona kod Krištanovca

Potkraj rata, točnije 22.veljače 1944.godine, kada situacija u Drugom svjetskom ratu za Sile Osovine već odavno nije bila povoljna desio se jedan zanimljiv događaj koji je pokrenuo mnoge polemike koje traju još i danas. Nakon što su Saveznici okupirali južni dio Italije, a Crvena Armija se kreće prema Srednjoj Europi, saveznički bombarderi svakodnevno bombardiraju njemački teritorij. Jedan od važnijih ciljeva američkih bombardera bio je grad Regensburg koji je bio središte njemačke industrijske proizvodnje, ali se tamo nalazila i tvornica njemačkih aviona marke Messerschmitt Me – 109 koja je proizvodila oko 50% zrakoplova te vrste. U skupini od 42 američka bombardera Consolidated B-24 Liberator nalazio se i zrakoplov o kojem je riječ u ovoj priči, a koji je pogođen negdje iznad Austrije i koji je onda zbog oštećenih motora polako ponirao do Međimurja, pao je točnije u predjelu područja između sela Vratišinec i Krištanovec. Od 42 zrakoplova koji su tog dana poletjeli prema Regensburgu četiri se nisu vratila u bazu. Pilot Wiliam E.Reno je teškom mukom uspio prizemljiti B-24, a očevici koji su prvi stigli do zrakoplova tvrde da su svi članovi posade koji nisu bili ranjeni odmah nakon slijetanja prionuli uništavanju uređaja na zrakoplovu kako tu tehnologiju u slučaju zarobljavanja ne bi iskoristili Nijemci ili njihovi saveznici. Ubrzo dolaze vojnici Honveda koji su posadu zrakoplova odveli u pritvor u današnju čakovečku vojarnu, a dvojici ranjenih članova posade pružena je medicinska pomoć. Mađarski vojnici skinuli su naoružanje sa zrakoplova, a nakon nekog vremena avion je razmontiran i kamionom odveden do željeznice odakle je vlakom otpremljen u nepoznatom pravcu. Posada zrakoplova Consolidated B-24 Liberator je nakon kraćeg boravka u pritvoru u čakovečkoj vojarni odvezena u Njemačku gdje su bili zatvoreni u njemačkim logorima za ratne zarobljenike.⁷⁷

Postoji i priča da su prije nekoliko godina dvojica američkih zrakoplovnih časnika došla u Čakovec tragom informacija da je spomenuti zrakoplov pao u blizini Vratišince. Bili su između ostalog i u Muzeju Međimurja gdje su se raspitivali o sudbini zrakoplova. Tako je iz povijesti našeg kraja ponovno uskrsnuo događaj za koji malo naših sumješтана ima bilo kakvih spoznaja i kojem je prijetio potpuni zaborav. Još se

⁷⁷ <http://povijest.net/pad-americkog-bombardera-u-medimurju-1944-godine/>. Pristupljeno 5.3.2015

govorilo i da su mještani tih sela nakon rušenja zrakoplova odmah vilama sasjekli pilote, ali te priče, prenošene usmenom predajom pokazale su se netočnima.⁷⁸

⁷⁸ Ibid.

Oslobođenje

3.1. Priprema oslobođenja

Kako su tokom početka 1945. godine na području Međimurja djelovale mnoge mađarske i njemačke vojne grupacije, o čemu svjedoči postavljanje straža na prugama i cestama te iskopavanje brojnih bunkera⁷⁹, djelovanje KPOH-a je bilo izrazito otežano.

Partizanski su obavještajci, točnije OZN-a, na svaki mogući način tražili nove informacije kako bi olakšali svojoj vojsci djelovanje i izbjegavanje ili bolje pozicioniranje u sukobu s okupatorom. Za razliku od mađarskih i njemačkih obavještajnih organizacija, naročito Gestapoa i Ispostave čakovečkih detektiva, koji su informacije o situaciji na terenu dobivali mučenjem i ispitivanjem, partizanski su obavještajci većinu svojih informacija dobivali od simpatizera Narodnooslobodilačke vojske koji su za njih pratili stanje u svojim selima. Općeniti zadatak obavještajaca bio je prikupljanje podataka o neprijateljskoj vojsci, djelovanju mađarskih civilnih i vojnih službi te o suradnicima okupatora i ostalih koji su djelovali protiv NOP-a. Kako je borba bila u punom tijeku na području Međimurja izrazito su bile važne informacije o kretanju njemačkih i mađarskih trupa, ali i osloboditelja. OZN-a je pomoć dobivala i od malobrojnih, većina njih je uhićena 1941. godine, članova kotarskih komiteta KPH Čakovec i Prelog te od SKOJ-a. OZN-a je za vrijeme bugarskog i ruskog oslobađanja teško surađivala s bugarskim obavještajcima, dok su s ruskim imali nekoliko zajedničkih akcija od kojih je najzapaženija bila uhićenje Vijeća dvadesetorice koje je OZN-i predala ruska obavještajna služba.⁸⁰

Brojna ubojstva i proganjanje bjegunaca i boraca, ali i pomagaća oslobodilačkog pokreta dodatno su otežavali svaki pokušaj skupljanja podataka te daljnjeg odupiranja i obrane. Mobiliziranje brojnih mladića u mađarsku vojsku uzrokovano je strahom Mađara da bi se svaki pojedinac koji ne bi postao mađarski vojnik mogao pridružiti partizanima. Veliki broj tih mladića nije se nikada borio na području Međimurja već je vojnu ili radnu službu nastavio u Njemačkoj ili pak na prostoru današnje Austrije, najčešće u nekoj tvornici. U trenutku probijanja srijemskog fronta KPOH je prebačen u

⁷⁹ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 140

⁸⁰ Rusi nisu predali Otta Pečornika, prvog čovjeka mađarske okupacije u Međimurju koji je odveden u Mađarsku te mu se tamo gubi svaki trag. Autor knjige Međimurje u Drugom svjetskom ratu smatra da je vjerojatno bio strijeljan.

Međimurje gdje je djelovao sa trupama Crvene armije čiji ulazak je dogovoren između maršala Tolbuhina i Vrhovnog štaba.⁸¹

Prije nego što je u Međimurje ušla saveznička vojska izdan je letak od strane Oblasnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte koji je govorio o oslobađanju Međimurja od mađarskih robovlasnika koji više nikada neće moći porobiti i natjerati Međimurce da rade što oni žele.⁸² Uz ovaj letak išao je i Proglas o oslobođenju⁸³ te jasno upozorenje o mogućim diverzantskim i terorističkim djelovanjima zaostalih ustaških, četničkih i mađarskih grupacija, te poziv na borbu protiv istih grupacija i njihovo istjerivanje iz Međimurja.⁸⁴ Propagandne aktivnosti nastavljene su i nakon rata. Tako je za praznik rada 1945. godine pripremljena velika svečanost, odnosno svečanosti od strane mjesnih narodnooslobodilačkih odbora koje su se trebale održavati već od 30. travnja pa do završetka 1. svibnja. Na tim svečanostima sudjelovali su svi uzrasti, koji su u mimohodima pjevali narodne pjesme i izvikivali političke parole. Najveća je održana u gradu Prelogu za čije potrebe su sva okolna sela morala poslati ljude, obilježja i zastave.⁸⁵

3.2 Sukob četiriju vojski

Oslobađanje Međimurje započelo je bombardiranjem Čakovca 31. ožujka od strane sovjetskog zrakoplovstva jer je u Čakovcu bila koncentrirana njemačka vojna sila. Međutim, nakon sloma obrambene crte na Muri Nijemci nisu pokušali braniti Čakovec, već su samo onesposobili velik broj željezničkih uređaja na Glavnom kolodvoru. Nijemci su odlučili obrambenu liniju uspostaviti kod Štrigove, tj. na granici slovenskih područja pripojenih Reichu 1941. godine. To je značilo da je Čakovec otvoren za bugarske i sovjetske trupe, koje su ušle na područje Čakovca bez borbe 6. travnja, najprije bugarske iz pravca Preloga, a potom sovjetske iz Pribislavca.⁸⁶ Naposljetku su u Čakovec ušli i partizani, odnosno Kalnički partizanski odred Hrvatske. Bugarski proboj u Međimurje je započeo 2. travnja kada 16. i 8. divizija prelaze rijeku Muru te dolazi do Kotoribe i Donjeg Vidovca te do Donje Dubrave gdje čekaju povoljan trenutak kako bi ih oslobodile. U potonja sela ušli su sljedećeg dana i to 10. pješačka pukovnija u Kotoribu, 58. pješačka pukovnija oslobađa Donju Dubravu te

⁸¹ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 372

⁸² Ibid. str. 373

⁸³ DAM. Fond 76. *Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 393

⁸⁴ Ibid. inv.br. 394

⁸⁵ Ibid. inv.br. 15

⁸⁶ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 372

nakon toga kreću prema Donjem Vidovcu. Četvrtog travnja 31. pješačka pukovnija oslobađa brojna sela uz Muru od kojih su najznačajnija Dekanovec, Podturen i Domašinec. Ostatak bugarske vojske ušao je u Goričan, Svetu Mariju, Malu Suboticu i Prelog. Ulazak u ta sela bio je donekle otežan prisustvom njemačke vojske, kao što možemo vidjeti na primjeru Svetog Križa gdje se 57. pješačka pukovnija sukobila sa njemačkim zalaznicama te nije uspjela napredovati.⁸⁷ Petog i šestog travnja bugarska je vojska ušla u sela u okolici Čakovca te je na samom kraju oslobođen i spomenuti grad. Oslobođila ga 12. pješačka divizija Prve bugarske armije.⁸⁸

9. travnja, kada su još vođene teške bitke sa Nijemcima u Međimurju, točnije kod Štrigove gdje su Nijemci uspostavili liniju obrane, a Zagorje je još uvijek bilo pod ustaškom vlašću, uvedene su stroge mjere za sve stanovnike Međimurja. Uveden je policijski sat od 20 do 6 sat, zamračivanje stanova i zabrana nepotrebnog kretanja izvan gradova i mjesta. Također je savjetovano i naređeno svim građanima da prijave svaki oblik nasilja ili zlouporabe moći od strane vojnih i civilnih osoba.⁸⁹

Nakon oslobođenja Čakovca 12. pješačka divizija dobila je zapovijed da krene na zapad, a napredovanje je teklo bez problema i sukoba sve do linije Statinec – Jastrebc, odnosno sela Obrež. Tada su ih Nijemci zasuli vatrom pa divizija do kraja noći nije nimalo napredovala. Područje koje su Bugari tada pokušali osloboditi uzrokovalo im je najveće probleme i najveće gubitke.⁹⁰ Sudeći po dostupnim informacijama Bugari nisu imali dovoljno informacija da bi mogli percipirati kakva je zapravo bila njemačka obrana na crti Veliki Kog – Jastrebc – Hum te su uzalud, tjerani od strane sovjetskog štaba da napreduju na zapad, ulazili u brojne sukobe na toj snažno utvrđenoj liniji. Rusima je bilo najbitnije da okupator ne uspije organizirati povlačenje preko Drave i dalje. Bugari su tako, bez dovoljno informacija o brojnosti neprijateljske vojske, njihovom naoružanju ni točnom položaju, ušli u jake i krvave borbe kod Železne gore koje su ih koštale oko stotinu boraca o čemu možda svjedoči jedna masovna grobnica u jednom vinogradu u Železnoj Gori.⁹¹ Autorica knjige *Ratnici milosrđa*, koja je kretanje bugarske vojske pratila kroz podatke koji su dostupni u bugarskom vojnom arhivu, smatra da su to ipak pokopani sovjetski vojnici jer 12. pješačka divizija nije

⁸⁷ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str. 234.

⁸⁸ Ibid. str. 235.

⁸⁹ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 374

⁹⁰ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str. 247

⁹¹ Glasnova, Diana. *Ratnici Milosrđa*. str. 248.

sudjelovala u borbama u Železnoj Gori i Prekopi, već je tamo djelovala kao pričuva III. korpusu.

Bugari nastavljaju borbe za selo Jastrebcu bez previše uspjeha, pa su tako 59. pješačka pukovnija, 31. pješačka pukovnija i 32. pukovnija odmah zaustavljene u napredovanju. Njemačke i mađarske postrojbe nastavljaju se povlačiti iz Hrvatske i prelaze Dravu na pontonu kod Ormoža 9. travnja. Sljedeća tri dana Bugari nisu napredovali iako im se pridružila i 57. sovjetska armija. 15. travnja general – bojnič Tarasov je preporučio Bugarima da napreduju tek onoliko koliko im treba da stabiliziraju obrambene položaje. Bugari su odustali od napredovanja pa linija Veliki Kog – Jastrebcu – Hum nije probijena. Ovim ukopavanjem započinje *Čakovečka obrambena operacija* koja traje od 17. travnja do 6. svibnja, a cilj joj je bio sprječavanje njemačkog proboja prema istoku⁹², te ujedno završava i *Murska operacija* Prve bugarske armije koja je trajala od 29. ožujka do 15. travnja 1945. godine. Bugari su pritom imali nešto manje od 4000 žrtava, od čega 750 ubijenih i oko 3000 ranjenih.⁹³

3.3. Bugari, Rusi i partizani u zajedničkim misijama

Historiografija koja favorizira partizane često govori kako su oni disciplinirano slijedili ruske i bugarske snage u borbi, no oni su često u oslobođena sela dolazili s velikim zakašnjenjem i izrazito su sporo uspostavljali civilnu vlast koliko zbog malog broja ljudstva, ali i njihove slabe koordinacije i nediscipliniranosti.⁹⁴ Strana, odnosno bugarska historiografija govori o kukavičluku partizanskih četa koje su čekale da Bugari riješe sve borbe pa bi tek tada ulazili u već oslobođena sela. Za takvo ponašanje dobro su znali Međimurci koji govore kako su partizani često prikriveno slali izvidnike u sela, koji bi ispitali situaciju, odnosno saznali jesu li Bugari već bili tu. Ukoliko je bugarska vojska već prošla tada bi i partizani ušli u selo, a ako nije onda bi se vratili te pričekali kako potonji oslobode selo. Iako su trebali zajedno djelovati protiv neprijatelja, Bugari su često zbog netrpeljivosti jugoslavenskih saveznika žestoke borbe plaćali krvlju.⁹⁵ Primjer tog ponašanje, iako se ne tiče direktno Međimurja, jest borba kod sela Ada i Dielka koje je napadala kozačka vojska sa velikim silom u ljudstvu i artiljeriji. 13. pješačka pukovnija bugarske vojske trebale se suprotstaviti zajedno sa jugoslavenksim

⁹² Nijemci nisu htjeli napredovati prema istoku, već spriječiti proboj III. korpusa na zapad pa je bugarsko ukopavanje dalo više vremena Nijemcima da se povuku

⁹³ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str 250

⁹⁴ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 142

⁹⁵ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str 258

saveznikom toj sili, ali je ista ostala sama zbog velikog zaostajanja Jugoslavena koji su čistili ostatke protivničkih snaga, ali su zaista na svaki mogući način pokušali izbjeći borbu i materijalni gubitak. Budući da je jugoslavensko zaostajanje izložilo južno krilo 13. pješačke pukovnije njezin zapovjednik odlučuje da Bugari napadnu sela te potisne protivnika prema Dravi. Sukob je započeo oko 20 sati i trajao je 7 sati dok konačno Kozaci nisu bili slomljeni. Jugoslavenska se vojska ni tada još nije stigla poravnati sa Bugarima, ali ih je dostigla tek ujutro, davno nakon što je svaki sukob već završio.⁹⁶ Slična stvar desila se i kod sela Peteranec kada je jugoslavenska vojska odbijala krenuti u proboj bez artiljerijske pratnje. Nakon što je dobila dva stimulansa od strane bugarskog topništva nije promijenila svoj položaj pa se protivnička vojska uspijela povući. Osim toga bilo je puno primjera gdje je djelovanje jugoslavenske vojske bilo neobjašnjivo, osim ako dakle uzmemo u obzir da su samo htjeli, bez borbi i gubitka ljudstva, herojski ući u sela koja je već oslobodila bugarska vojska. Ovakvo ponašanje i netrpeljivost, te izbjegavanje sukoba sa neprijateljem od strane Jugoslavena trajala je do kraja samog rata i pratila je sve borbe koje su se odvijale u Međimurju.

Posljednje sovjetsko napredovanje bilo je kod Murskog Središća i Vratišenca gdje su se sukobili sa manjim odredima okupacijske vojske. Nakon toga čitavo su područje minirali i izgradili bunkere. Njihova namjera bila je zaštititi svoje položaje te nisu pokazivali namjeru preći preko Drave. Rusi su pritom kod Trnovčaka iselili dosta stanovništva kod pila na bregu, ali i još nekoliko hrvatskih sela, bez dopuštenja i otpora jugoslavenske vojske. Tako je iseljen i Prelog, odnosno južni dio grada nakon zapovijedi bugarske vojske, a Narodnooslobodilački odbor je garantirao iseljenim Međimurcima da nitko ne će dirati njihovu imovinu. Za to su bile zadužene patrole Jugoslavenske armije.⁹⁷

To što su Bugari bez prevelike pomoći partizana i bez prevelikih poteškoća zauzimali međimurska sela vodilo je sve većoj netrpeljivosti, a stvar nije olakšala, kao što možemo vidjeti iz navoda iz bugarske literature, činjenica da je velik dio jugoslavenskog zapovjednog vrha bio srpske nacionalnosti i gajio povjesnu mržnju prema svojim sujedima Bugarima, iako Srba nema u samoj Međimurskoj četi i KPOH-u, pa je točnost tog podatka u najmanju ruku upitna. Bugari su se jako brzo pretvorili iz saveznika i prijatelja u suparnike i neprijatelje. Osim u zajedničkim akcijama često je dolazilo i do velikih problema kad su dvije vojske dolazile u isto vrijeme, ali iz drugih

⁹⁶ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str. 260

⁹⁷ DAM. Fond 76. *Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br 10.

smjerova, u oslobođena mjesta. Tako je kod Varaždina nastala teška situacija kada je 33. i 44. pješačka pukovnija bugarske vojske došla do Varaždina isto kada i 51. jugoslavenska divizija. Budući da nije bilo potrebe za borbom, a situacija je postala izrazito napeta, posredovati je morao maršal Tolbuhin. Jugoslaveni se nisu htjeli maknuti i podčiniti se zapovjedima III. ukrajinskog fronta o zajedničkom djelovanju dviju armija u krajevima južno od Drave, iako postoji ugovor između Tita i SSSR-a da sovjetske snage ne djeluju južno od Drave. Tolbuhin naređuje da se Bugari maknu jugoslavenskoj vojsci s puta te da se povuku natrag u Međimurje.⁹⁸ Slični problemi ponovili su se i na Dravogradskim pregovorima sredinom svibnja. Kada je jugoslavenska vojska pritislula ustaško-domobranske jedinice koje su se povlačile prema Austriji, počelo je međusobno prepucavanje između zapovjednika 51. divizije Jugoslavenske vojske i bugarskog generala Šterju Atanasova. Budući da su Bugari prvi stigli u Dravograd, započeli su pregovore s ustašama koji su to koristili kako bi dobili na vremenu te uspješno organizirali povlačenje na zapad. Iako je jugoslavenski štab zabranio sve pregovore Bugara sa neprijateljem, jer obje vojske su djelovale na području jugoslavenske vojske, Bugari su svejedno nastavili s pregovorima, nakon čega je došlo do žestokog verbalnog sukoba između bugarskog generala i prisutnih jugoslavenskih vojnika. Bugarski je general umanjivao zasluge partizana kod oslobođenja Međimurja i ostatka Hrvatske, dok su partizani isticali dugotrajni ustanak protiv fašista i nacista, koji je trajao od 1941. godine. Nakon svađe situacija se postepeno smirila, a prepucavanja o ideologiji su prestala, kao i pregovori Bugara s ustašama.⁹⁹

Ovim je ujedno i završena akcija oslobađanja Međimurja od strane bugarske, ali i ruske, vojske u kojoj su prvi oslobodili više od stotinu sela i napredovali 200 kilometara prema zapadu. Borbe u Međimurju vodio je isključivo III. korpus dok je južno od Drave borbe vodila 16. pješačka divizija dok je 44. pješačka divizija, koja je tamo prebačena, ostala pasivna.

⁹⁸ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str .263

⁹⁹ Labović – Basta. *Partizani za pregovaračkim stolom 1941. – 1945.*

3.4. Bugarski i ruski vojnici u međimurskim domovima

U izvješćima jugoslavenske vojske govori se o Bugarima kao o pijancima, lopovima te vršiteljima terora nad lokalnim stanovništvom.

Recimo, iz izvješća Kalničkog partizanskog odreda može se ustvrditi da su Bugari bili prosti, neobrazovani te da su stalno žicali Međimurce vina i hrane, dok Ladislav Kranjec govoreći o Donjoj Dubravi, govori kako su Bugari kao i u cijelom Međimurju, tako i u Donjoj Dubravi opustošili sve pčelinjake. Ne može se poreći da je teško zapovjediti svakom pojedinom vojniku i kontrolirati ga, naročito u vrijeme rata, pa postoji mogućnost da su se slične stvari dešavale, no svjedočanstva koja govore o ponašanju cijele bugarske vojske zasigurno su netočna, a do iste tvrdnje može se doći i nakon što se pročitaju i izvješća stanovnika te samih bugarskih vojnika. Može se ustvrditi da moderna historiografija malo naprečac i bez dovoljno proučavanja zaključuje da je cijela bugarska vojska bila izrazito neprijateljski raspoložena prema lokalnom stanovništvu. Štoviše, bugarski su zapovjednici u više navrata, budući da se radilo o redovnoj vojsci, donosili odredbe o kažnjavanju njihovih vojnika ukoliko oni krše neke od donesenih zakona. Tako je general – bojnič Stefan Taraležkov u dvije zapovijedi tražio teške kazne, te je ustanovio časničke patrole koje su redovito pratile i prijavljivale ponašanje časnika i vojnika. Da bi se spriječila sva takva nedjela vojničke stvari često su bile pretraživane, a ukoliko su se našle ukradene stvari vojnici su bili na mjestu strijeljani, barem u teoriji, jer se u literature ne navode nikakvi konkretni dokazi da je netko strijeljan. Ako se krivac nije mogao naći, kriv je bio zapovjednik inkriminiranog područja.¹⁰⁰

Međutim, svjedočenja preživjelih bugarskih vojnika, ali i međimurskih seljaka koji su udomili te vojnike govore drugačiju priču. Tako možemo vidjeti iz priča Ljubice i Milana Rupnika koji su za vrijeme Drugog svjetskog rata udomili tri bugarska vojnika. Oni govore o njima samo pozitivno. Bugari su bili prekrasni dečki, čisti i uredni, izuzetno skromni i dobro odgojeni. Soba u kojoj su bili smješteni uvijek je bila jako čista i uredna. Uvijek su pomagali u kući te su popravili sve što je bilo potrebno popraviti, a prema starijima su se odnosili sa izuzetnim poštovanjem. Ljubica je naglasila kako nikad nije čula da se netko žalio na Bugare, čak suprotno, govorili su oni koji su ugostili Bugare da su imali sreće. Bugari su čak često tjeroali ruske vojnike koji bi kasno uvečer tražili mlade Međimurke kako bi ih iskoristili.¹⁰¹

¹⁰⁰ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str. 255

¹⁰¹ Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa*. str. 236

Marija Zidarić pak govori o travnju 1945. godine i dolasku Bugara, Rusa i partizana u Čakovec. Bugari su bili dočekani kao heroji, osloboditelji i prijatelji. Svi su ih rado primili u svoje domove bez da ih je netko prisilio na to. Također je naglasila kako su Bugari bili pristojni, fini i obrazovani te su znali govoriti puno stranih jezika, ali sigurno je pretpostaviti da se ovdje govori isključivo o višim časnicima koji su zbog svojeg obrazovanja bili kao što su opisani.¹⁰²

Osim Međimuraca svjedočanstva su dali i bugarski vojnici koji su bili smješteni po hrvatskim kućama. Nikola Šiškov se sjeća kako je lijepo primljen od strane njegovih hrvatskih udomitelja, koji su ga kako kaže, uvijek čekali kada je bio u pitanju ručak, a on se čak zaljubio u jednu od njihovih kćeri, međutim, put bugarske vojske ga je odveo iz Čakovca.¹⁰³

Još je jedan časnik, Stefan Danailov, bio u Međimurju, ali on nije bio udomljen u nekom međimurskom domu, već je, nakon što je ranjen u Ormožu, vraćen u liječenje u Čakovec u bugarsku vojnu poljsku bolnicu. On opisuje hrvatske bolničarke koje su dobrovoljno pomagale u toj bolnici. Rado se sjeća tih djevojaka koje se nikad nisu, bez obzira što su morale često ostajati jako dugo budne zbog teških ranjenika, žalile niti bunile.¹⁰⁴ Iz predloženog nikako se ne može reći da je postojao jedan, i to kako se može vjerovati zbog brojne literature negativan, odnos između osloboditelja i oslobođenih, već da je taj odnos varirao i ovisio o samim pojedincima, ali i o općoj savjesnosti oslobodilačke vojske. U literaturi se mogu naći i brojne slike Međimuraca sa Bugarima na kojima se vidi da ih Bugari nisu iskorištavali već su u nekim slučajevima oformljena i iskrena prijateljstva.

Međimurci također govore i o ruskim vojnicima, koji su ovdje etnički odvojeni od bugarskih o kojima se priča u gornjim poglavljima, ali u puno negativnijem tonu. Ruski vojnici koji bi došli u sela često su se naseljavali po seoskim kućama i tamo su se ponašali kao domaćini. U kući bi ih bilo petnaestak i često su se izrazito ružno ponašali prema domaćinima, često bi im pobili svu stoku, popili sve vino i napastovali žene. Velik razlog nasilju i u gradovima, ne samo selima, bile su table te natpisi na mađarskom koji su prethodno postavljeni diljem Međimurja, pa su Rusi i Bugari mislili

¹⁰² Autorica Glasnova spominje francuski, ali sa dosta opreza jer vjeruje da je to bilo pretjerivanje Marije Zidarić koja je još uvijek bila pod dojmom sjećanja, ali je daljnjim istraživanjem iste teme ustvrdila da su vojnici zaista bili dobro obrazovani te upoznati sa mnogo stranih jezika koje su tečno govorili, a spomenuti francuski bio je jedan od tih jezika

¹⁰³ Ibid. str. 240

¹⁰⁴ Ibid. str. 242

da su u Mađarskoj. Mnogi seljaci zaita su svjedočili predugom zadržavanju tih vojnika, a često su morali kopati masovne grobnice za poginule oslobodilačke vojnike.

Komunisti na vlasti

4.1. Prvi protivnici komunističkog režima

Prvi izbori koji su najavljivali novu vlast bili su održani 14. svibnja 1945. godine u Čakovcu. Na skupštini je birana kotarska narodna vlast, odnosno članovi kotarskog NOO-a. Osim što su se proveli izbori na skupštini se govorilo o legitimitetu oslobodilačkih odbora kao demokratski izabranoj narodnoj vlasti, te o zadacima tih odbora u suzbijanju neprijateljskih sabotaza nove vlasti. Govornici su se dotaknuli i teme konfiskacije imovine koja je pripadala narodnim neprijateljima, te važnosti sabirnih akcija i sanacija štete. Kao predsjednik izabran je Vid Radiković.¹⁰⁵ Osim u Čakovcu kotarski NOO izabran je i u Prelogu.¹⁰⁶

Uoči puno važnijih izbora, onih za Ustavotvornu skupštinu provedeno je upisivanje glasača varaždinskog okruga u koji su spadali kotari Čakovec i Prelog. Navedeni brojevi nisu konačni jer je bilo dosta uvjeta zbog kojih su neki ljudi bli maknuti s tih listi. Broj popisanih glasača za kotar Čakovec iznosio je 23 562 glasača, dok je u Prelogu bilo 22 612 potencijalnih glasača.¹⁰⁷ Kako su se približavali izbori tako je propaganda aktivnost svih stranaka, u novinama i listovima, ali i manifestacijama po varaždinskom okrugu, ali i šire, rasla. Jedna od svakako najvećih bila je skupština HRSS-a u Zagrebu u rujnu na kojoj su osim rukovodioca stranke govorili i Bakarić, predsjednik vlade federalne Hrvatske, te Vladimir Nazor. Pozvani su svi Hrvati da glasaju za onu stranku koja se najviše pokazala onda kada je bilo najpotrebnije. S druge strane iz novina možemo vidjeti propagandnu djelatnost Narodne fronte čiji je nositelj liste bio Maršal Tito.¹⁰⁸ Osim u novinama održani su i mitinzi poput onog u Nedelišću 21. rujna na kojoj se vidi veliki utjecaj i podrška Narodnoj fronti.¹⁰⁹

Kandidati Narodne fronte u kotaru Čakovec bio je Gašpar Mrazović, već dokazani član Privremene narodne skupštine, Izvršnog odbora NF Hrvatske, dok mu je zamjenik bio Vid Radiković, već spomenuti predsjednik kotarskog NOO-a. U kotaru

¹⁰⁵ Varaždinske vijesti br. 2 str. 5

¹⁰⁶ Ibid. str. 6

¹⁰⁷ Ibid. br. 17. str 2

¹⁰⁸ Varaždinske vijesti br. 19. str 1-2

¹⁰⁹ Ibid. str 3

Prelog predloženi su bili Ivan Horvat te Franko Mikec.¹¹⁰ Oni su, kako saznajemo iz izvora, nastavile svoje predizborne kampanje organiziranjem velikih skupština s narodom. Tako je Gašpar Mrazović držao govore po selima čakovečkog kotara, ali i preloškog. Iznio je nedostatke dosadašnjeg rada narodnih odbora te potrebu da se oni više približe narodu kako bi bile viđeni od strane naroda kao pravi organi narodne vlasti. Istaknuo je i da treba prikazati narodu koliko su važni predstojeći izbori. Osim Narodne fronte svoje skupštine održala je i HRSS, koja je imala veliki sastanak u Prelogu.¹¹¹ U međuvremenu je izabrana nova Gradska narodna skupština u Čakovcu koja je imala svoje prvo zasjedanje.

Tjedan dana prije samih izbora održano je nekoliko povećih skupova u svrhu promoviranja Narodne fronte. U Čakovcu je svoj veliki govor održao Karlo Mrazović Gašpar. Naglasio je važnost i zasluge Narodnog fronta u oslobađanju Međimurja, u uspostavi poštenih odnosa radnika i seljaka te trgovaca. Pozvao je sve Međimurce da daju svoj glas Narodnom frontu.¹¹²

Na izbore je izašao veći dio upisanih glasača. Podaci iz Varaždinskih vijesti govore o 26 772 glasača od 31 462 upisanih u čakovečkom kotaru. Većina njih, čak 22 587 je glasalo na NF, najviše za Karla Mrazovića. U preloškom kotaru glasalo je 23 329 glasača od upisanih tek nešto više od 28 000. I tamo je većina, njih 21 956 glasala za listu NF.

Iako bi ovakvi podaci dali svjedočiti da je vlast NF bila izrazito čvrsta te da je imala jaku podršku naroda, stanje je bilo puno kompliciranije. Naime, nakon uspostavljanja vlasti dolazi do pojave pojedinih grupa, te nezadovoljstva u već postojećim strukturama, poput svećenstva. Jedan od primjera su križari, iako ne odmah po uspostavi vlasti, koji su nalazili svoje pripadnike kod svećenika i kod svakog neistomišljenika nezadovoljnog stanjem nakon rata. Iako su na samom početku djelovali u ilegali, uspjeli su se povezati u organiziranu grupu sa velikim brojem skrovišta i baza. Njihova djelovanje protegnulo se duboko u 1947. godinu, a popraćeno je ubijanjima i uhićivanjima brojnih članova KPJ i njihovih obitelji. Njihova djelatnost dobila je teroristički karakter te je izazvala velike probleme kod uspostave komunističke vlasti na području Međimurja. Brojni vatreni sukobi i energično istupanje UDBE, bataljuna

¹¹⁰ Varaždinske vijesti. br. 20. str. 1

¹¹¹ Ibid. br. 23. str. 1

¹¹² Ibid. br. 25. str. 1

KNOJ-a i milicije dokazuje kolika su zapravo prijetnja ti križari bili. Križari su bili potpomognuti od strane njihovih istomišljenika na Zapadu.¹¹³ Vjerojatno najpoznatija križarska skupina bila je ona Franje Perčića. Njegova mržnja prema komunistima nastala je za vrijeme njegova boravka u Dachau gdje je proveo veliki dio svojeg vremena zajedno sa ruskim časnicima koji su mu pričali o strahotama komunizma u SSSR-u. Odmah po povratku u rodni kraj povezao se sa oružanim ustanicima i odlučio otežati komunistima stjecanje i zadržavanje vlasti. Njegova grupa djelovala je u štrigovskom kraju i okolici Svetog Martina. Osim ove grupe u istom kraju djelovala je i grupa Martina Šanjovića i Josipa Zanjkovića i postoje naznake da su dvije grupe bile u kontaktu, ali ipak se nisu održale. Na kraju su svi pripadnici prve grupe asocirani s Perčićem, bili likvidirani po brzom postupku.¹¹⁴

Veliki problem novoj vlasti došao je i s duhovne sfere svakodnevnog života. Svećenici su se u političku scenu uključivali kroz razne crkvene odbore i tako javno sabotirali novu, komunističku vlast te su pozivali vjernike da bojkotiraju novu vlast. Podaci govore kako su se svećenici, odnosno Crkva, uspješno održala za vrijeme Drugog svjetskog rata, odnosno vrijeme mađarske okupacije.¹¹⁵ Poznat je primjer Henrika Hinka Krodera, folksdojčera, koji je uhićen pod sumnjom da je njemački agent, činjenica je da je ovaj kraj, a svećenik je bio iz Vratišenca, bio ionako pod sumnjom da je prepun austrijskih odnosno njemačkih suradnika i agenata, te je strijeljan.¹¹⁶ Vidjevši u svećenicima neprijatelja, nova je vlast pokušavala na razne načine onemogućiti ili zaustaviti djelovanje svećenika. Onemogućavalo im se održavanje nastave vjeronauka u osnovnim i srednjim školama, nisu bili u mogućnosti dobiti putovnicu, a Crkvu je nadasve pogodila agrarna reforma koja je provedena u kolovozu 1945. godine, nazvana Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, a kojoj je bio cilj ukidanje svih većih posjeda, uključujući poduzeća, crkve, samostane i ostalo. Na taj je način Crkva izgubila velik dio akumuliranog posjeda i bogatstva. U intervjuu Vladimira Bakarića za Varaždinske vijesti vidi se da NF smatra da je veliki dio višeg klera još uvijek povezan sa ustašama i okupatorima, i to na razini cijele države, ne samo Međimurja.¹¹⁷ Kako bi se konfiskacija crkvene imovine, barem onaj dio koji ova reforma nije mogla zaokružiti, provela do kraja, svećenici su bili optuživani da kolaboriraju sa raznim protuvladinim

¹¹³ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 379

¹¹⁴ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 160

¹¹⁵ Kalšan, Vladimir. *Povijest Međimurja*. str. 380

¹¹⁶ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 157

¹¹⁷ Varaždinske vijesti. br. 35.

organizacijama, točnije križarima koji su djelovali na ovom području. Historiografija tvrdi da je ovo bilo malo vjerojatno jer su križari koji su djelovali na području Međimurja, za razliku od hrvatskih križara, često optuživani od strane komunista da su četnici. Ovo je bio samo način da se riješi problem otpora svećenstva u prihvatanju nove vlasti i da im se oduzme imovina.

4.2 Obračun s narodnim neprijateljem

Nova vlast se nije puno razlikovala od prijašnje po načinu ponašanja prema stanovništvu, štoviše, još je više maltretirala civile. Sva ubojstva opravdana su izričitim naredbama da se kazni smrću svakoga tko je djelovao za okupatora protiv NOP-a, međutim bilo je ubojstava za koje je povod bio neki osobni obračun ili izživljavanje. Ovakvo ponašanje bio je odraz već ionako upitnog morala rukovodećeg kadra u lokalnim vladajućim pozicijama te totalitarnog staljinističkog koncepta koji je primjenjivao sam državni vrh.¹¹⁸ Komunistička vlast je često tražila da se u oslobođenim selima prebroje svi ustaše, domobrani i legionari za koje su znali kako bi imali točan podatak o tome tko je pomagao okupatorima.¹¹⁹ Također su se održavale brojne konferencije Narodne fronte na kojima se odlučivalo kako se suprotstaviti narodnim neprijateljima poput one u Prelogu u listopadu 1945. Na njoj se tumači slab odaziv glasača u selima Cirkovljan i Podturen zbog reakcionarskih tvrdnji *mačekovaca* da je Narodna fronta za rat. Također su se dotakli i plaća odbornika u Goričanu koji, iako nisu svi zaposleni, primaju plaću.¹²⁰ Iz priloženog se može vidjeti da se na konferencijama NF-a raspravljalo, ne samo o narodnim neprijateljima, već i unutarnjim problemima vlasti te ekonomskim poteškoćama.

U Međimurju zbog mađarske okupacije gotova da i nije bilo ustaša i domobrana, izuzev onih koje su i sami Mađari progonili, ali su glavnog neprijatelja predstavljali mađarski lojalisti, često nazivani mađaronima. Tako je omogućeno područnim zapovjednicima da se često brutalno obračunaju s pojedincima zbog rasne ili etničke pripadnosti pod izlikom kolaboracije s neprijateljem te su bili zbog toga i pohvaljeni, kao što je primjer Bože Roića koji je sudjelovao u nekoliko likvidacija, pa je vidjevši da može raditi što želi sudjelovao u još nekoliko nepotrebnih i besmislenih ubojstava, za što je na kraju dobio partijski ukor. Ovakve disciplinske mjere, odnosno nedostatak

¹¹⁸ Bunjac, Branimir. *Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka Kukulja 1945. godine.*

¹¹⁹ DAM. Fond 76. *Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 610.

¹²⁰ Varaždinske vijesti. broj 29. str 3

istih, dovodile su do još većeg broja nepotrebnih ubojstava.¹²¹ Sve je ovo ukazivalo na veliki problem koji je nastao u unutrašnjoj strukturi Jugoslavenske armije.

Iako je prividno uspostavljen pravni poredak, vlast je nastavila ubijati i zarobljavati pojedine stanovnike. Sve je to bio dio "obračuna s narodnim neprijateljem". Budući da je takav slučaj čest u povijesti, znamo da je to paravan za rješavanje svake politički nepodobne osobe ili ustanove. Iako su suci, koji nisu bili članovi KP, vršili konačne presude u svim slučajevima, potrebno je naglasiti da su isti bili pod velikim pritiskom od strane partijske vlasti. Zbog toga je većina presuda bila apsurdna sa još apsurdnijim kaznama. Poznati primjeri kažnjavanih ljudi, poput Mija Jambrošića i Cimbole Roka, siromašnih pojedinaca kojima je njihova suradnja s Mađarima nametnuta pa su nakraju streljani, i z druge strane Paole Vahroh, koja je bila mađarski suradnik u punom smislu te riječi, te je samo izgubila pravo glasanja, ukazuju da se je vlast brutalno obračunavala s malim "kriminalcima" i sa pravim zločincima, iako ne uvijek sukladno veličini krivice.¹²²

U Međimurju su naposljetku održana dva javna suđenja, koja su bila jasna demonstracija odlučnosti u obračunu s suradnicima okupacijskih sila. Glavni zagovaratelji suđenja su bili stari, predratni komunisti koji su tokom rata bili zatvoreni u logore dok su novi kadrovi htjeli to ostaviti za regularne sudove. Suđenja su na kraju održana, u Prelogu i Čakovcu.

Osuđeni u Prelogu su bili¹²³ Anđel Ivan, Blažinčić Franjo, Šafranić Ivan, Šošarić Antun te Čonkaš Stjepan koji je jedini bio osuđen na smrt jer je surađivao s mađarskim žandarima te je bio glavni savjetnik šefu postaje u Prelogu pa su poslije njegovih savjetovanja slijedila uhićenja

U Čakovcu su osuđeni i strijeljani¹²⁴ Antonović Ignac, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Hrvat; Balaša Josip, član MEP-a i čuvar zatvorenika u Preparandiji, Hrvat; Doring Dragutin, član MEP-a i suradnik žandarmerije, Mađar; Janković Florijan, član Vijeća dvadesetorice, član njilaške stranke, Hrvat; Juranić Đuro, član Vijeća dvadesetorice, suradnik žandarmerije, Mađar; Mekovec Ignac, član MEP-a, čuvar zatvora u Preparandiji, Hrvat; Sala Ladislav, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Mađar; Sočić Murakozy – Mijo, član Mađarske kulturne zajednice, član Vijeća dvadesetorice, pregovarač za okupaciju Međimurja, najbliži suradnik Otta Pečornika;

¹²¹ Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 147

¹²² Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* str. 150

¹²³ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 115

¹²⁴ Ibid. str. 117

Šafran Ladislav, član MEP-a, pa Stranke strelasti križ, član Vijeća dvadesetorice, pozvao je jugoslavensku vojsku u Čakovcu da položi oružje pred Nijemcima, također blizak suradnik Otta Pečornika; Škvorc Ivan, član MEP-a, sudjelovao je u pljački židovske imovine; Wohlsein Dragutin, član MEP-a, agent GESTAPO-a, član Vijeća dvadesetorice. Osim onih koji su strijeljani bilo je i onih koji su izgubili građanska prava, dobili godine zatvora ili su izgubili imovinu poput Behojnik Mije, član Mepa, član Vijeća dvadesetorice, Hrvat; Binder Ljudevit, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Mađar; Kolarić Franjo, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Hrvat; Kovač Pavao, član Vijeća dvadesetorice; Palfi Vendel, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Mađar; Vresk Franjo, član MEP-a, član Vijeća dvadesetorice, Hrvat.

Obavijest o postignutim i dosuđenim kaznama bila je objavljena obavješću vijeća kod Komande Grada Čakovca, a donio ih je Viši Vojni Sud. U letku je bilo objavljeno da su sve kazne smrću izvršene, a također su objavljene zatvorske kazne:¹²⁵

- Dobša Đura, jer je surađivao sa mađarskim vlastima, bio član stranke *Madjar elet*, te je sustavno vrbovao članove za nju, sudjelovao u progonu Međimuraca te bio pohvaljen zbog zasluga za mađarizaciju
- Šopar Ivan, koji je kao član njilaške stranke širio pormađarsku popagandu te vršio popis mladića za borbu protiv jugoslavenske vojske
- Major Mijo, potajno je radio za mađarskog okupatora, dao podatke o pristašama narodnooslobodilačke borbe te je bio izrazito nepošten kod podjele hrane i potrebitina potrebitima

U slučajevima protiv Matić Tome i Jedjud Ivane postupak je prekinut jer se nije moglo dokazati da su radili za okupatora, a protiv narodnooslobodilačke borbe.¹²⁶

Iz svih se suđenja daje zaključiti da nisu svi Mađari i članovi mađarskih stranaka bili automatski gonjeni i strijeljani, već da se je vodio postupak protiv optuženih. Činjenica da je čitav proces bio javan, te da je na suđenju sudjelovala golema masa svjedoka i ljudi ide u prilog prijašnjoj tvrdnji. Na kraju su osuđeni oni koji su zaista oštetili Međimurce i narodnooslobodilačke napore partizana uz par iznimki, ali najveći krivac i prvi čovjek mađarske okupacije u Međimurju, Otto Pečornik bio je odveden od strane Rusa u Mađarsku i nije predan OZN-i i pripadajućim vladajućim sistemima pa mu se nije moglo suditi.

¹²⁵ Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu* . str. 119

¹²⁶ Ibid. str. 119.

4.3. Pravosuđe i slučaj ubojstva Slavka Kukolja

Može se naslutiti da je Prezidijum, odnosno, da je čitav pravosudni sustav bio pun grešaka i politiziranja moguće je vidjeti i u slučaju ubojstva podturenskog učitelja Slavka Kukolja, iako bi za takvu tvrdnju bilo potrebno obraditi veliki broj sličnih slučajeva i odbaciti veliki broj slučajeva koji su puno poštenije obrađeni. Ovaj član partije i pripadnik NOV-a koji je tijekom 1944. godine sudjelovao u borbama, a prije toga bio više puta¹²⁷ uhićen od strane ustaškog režima zbog pomaganja NOB-u, ubijen je pod sumnjivim okolnostima u dubravkoj šumi, u blizini Sivice 1945. godine. Osim zbog Kukolja, ovaj slučaj je poznat i zbog velike mrlje koja je pala na obitelj Hajdarović upravo zbog politiziranja pravosudnog sustava. Ovaj slučaj trajao je godinu dana te je bio prepun dramatičnih obrata koji su na kraju razultirali stradanjem još dvojice mladića, uz Slavka Kukolja, Zvonimira Panića i Hajdarović Martina. Što se zapravo desilo otkriva nam Branimir Bunjac koji proučavanjem spisa ŽS Varaždin koji je dokumentirao usmena saslušanja svih upletenih u ovaj slučaj koji je specifičan zbog velikog boja svjedoka od kojih svaki donosi drugačije svjedočenje. Tko je bio Slavko Kukolj već smo ustvrdili pa je sada bitno objasniti tko je bio Zvonimir Panić, glavni osumnjičenik za ubojstvo njegovog *prijatelja* Slavka.¹²⁸

Panić je bio član crnog bataljon, mučenik hrvatske državotvorne ideje, kako tvrdi Augustin Franić koji je istraživao upravo ovog mladića i njegovu smrt. Međutim, njegov pristup je jednodimenziolan, budući da je on podatke uzeo iz zatvorskih arhiva te ispitivanjem Panićeve obitelji. Ovakav opis karakterističan je za poratno pisanje velikog dijela historiografa koji sve ubijene u komunističkom režimu smatra nevinima.¹²⁹ Panić je zapravo bio gimnazijalac koji je učinio gnjusn zločin zbog koristoljublja, što će još više biti očito nakon što se iznesu svi dokazi i svjedočenja. Panić je uhićen nakon svjedočenja Marije Murković pod sumnjom da je ubio Slavka Kukolja jer ga je on zadnji vidio, odnosno vozio ga je prema Sivici, a na putu im je bila dubravska šuma u kojoj je pogubljen Slavko Kukolj. Nakon nekoliko različitih saslušanja, čak četiri, ispitivan od samog Šlibara i nekoliko komisija Panić je bez sumnje proglašen krivim za ubojstvo Kukolja zbog koristoljublja, odnosno 14000 dinara koje je ukrao ubijenom. Međutim, iako je sasvim jasno što se desilo, nakon presude počinje prava drama koja dokazuje manipulacije i nesposobnost pravosudnog sustava.

¹²⁷ Dva puta

¹²⁸ Bunjac, Branimir. *Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka*. str. 445

¹²⁹ Ibid. str. 447

Naime, Panić je, kako bi očistio krivnju sa sebe, odlučio okriviti Josipa Hajdarovića koji je bio opravdan sumnjivac jer je imao ustašku prošlost, a nekolicina svjedoka potvrdila je da je istog viđala kako se mota po dubravskoj šumi, ali danas dostupni podaci govore da je isti vjerojatno umro u logoru negdje blizu Banja Luke. Panić je dakle tvrdio da je on poveo Kukolja na nagovor¹³⁰ Hajdarovića, a pod izlikom da isprobaju *šmajser* koji su prije našli, u šumu, gdje je, kad su se dvojica sreli nastao nesporazum, zbog pozdrava *Smrt fašizmu* koji je izgovorio Kukolj na što se je isti onesvijestio¹³¹ jer je vidio oznake bijelih križeva na odjeći Hajdarovića. Hajdarović je nato uzeo spomenuti *šmajser* i ispalio nekoliko hitaca u glavu onesvještenog Kukolja, a broj metaka¹³² je drugačiji u svakom od Panićevih svjedočenja.¹³³ Zašto spominjem Hajdarovića u ovom kontekstu bit će jasno nakon što otkrijemo što se desilo nakon donošenja osude.

5. travnja 1946. godine započela je završna rasprava i čitanje osude. Panić je, unatoč svim dokazima da je počinio ubojstvo iz koristoljublja, osuđen samo za propust neprijavljivanja Hajdarovića vlastima. Dobio je 20 godina zatvora i gubitak građanskih i političkih prava nakon izlaska iz zatvora. Hrpa žalbi nije mu nimalo pomogla. Sud je na ovaj način izbjegao smrtnu kaznu za maloljetnika, no na dalje staze uzrokovao je niz problema koji će zahvatiti i neke druge ljude.¹³⁴

Panić nije dugo bio u zatvoru jer je umro 1949. godine od *greške srca*, ali je nakon ponovnog ukopa, koji je zatražen od obitelji Panića jer je on odmah nakon smrti brzo pokopan kako se ne bi mogao vidjeti način na koji je umro, te je potvrđeno da je Panić imao oštećenu lubanju i slomljene noge.¹³⁵

Nadalje, važno je spomenuti i činjenicu da je Panić odabrao baš Hajdarovića da ga okrivi. Sjetio se da je ovaj bio ustaški službenik koji je viđen za vrijeme rata u voim krajevima te je poznat po mržnji prema komunistima. Naime, kao što se može vidjeti iz svjedočenja ljudi u ovom postupku većina je tvrdila da je vidjela Hajdarovića, iako ga većina nije poznavala, pa možemo samo potvrditi odluku suca da te svjedoke zanemari jer se Hajdarović vjerojatno nije vratio u svoje selo nakon rata, ali ga je ipak proglasio

¹³⁰ Panić tvrdi da mu je Hajdarović rekao da dovede Kukolja u šumu te da su njih dva stari prijatelji, što je bilo malo vjerojatno zbog velike razlike Kukolja i Hajdarovića u godinama, ali i zbog toga što su kroz čitav rat bili na suprotnim stranama, jedan komunist, drugi ustaša, i da ne kaže Kukolju da će ga Hajdarović tamo čekati

¹³¹ Malo vjerojatno jer je Kukolj bio dvaput uhićen tokom rata zbog sumnje u antifašističko djelovanje, a bio je i mobiliziran tokom 1944. godine.

¹³² U jednom svjedočenju govori o šest ispaljenih metaka dok u drugom spominje samo četiri

¹³³ Bunjac, Branimir. *Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka* str. 451.

¹³⁴ Ibid. str. 456.

¹³⁵ Franić, Augustin. *KPD Lepoglava. Mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika*. str. 81.

krivim za ubojstvo Slavka Kukolja. Sve ovo imalo je velike i teške posljedice za obitelj Hajdarović. Oni su označeni kao protivnici komunizma i pristaše fašista.¹³⁶

4.4.Slijepa kolaboracija

Što se pak tiče navoda da su mnogi provjesničari zaključili da je velik broj mađarskih pomagača hrvatskog porijekla bio naivno uveden u suradnju s okupatorom, nikako se ne smije govoriti da su svi suradnici okupatora bili nevini te da doista nisu bili narodni neprijatelj. Štoviše, iz perspektive tadašnjeg partizana, naročito onih koji su preživjeli strahote logora, nijedna kazna za narodnog neprijatelja nije bila prevelika, već je bila to standardna praksa za obračunavanje za zločincima, a pravo osloboditeljima da se ovako obračunaju sa neprijateljem potječe iz saznanja o načinu mučenja prijašnje vlasti. Primjer takvih ispitivanja nabolje se pronalaze u podacima o mučenjima provedenima u ćelijama Starog grada u Čakovcu u vrijeme mađarske okupacije. Tamo su ispitivanja i premlaćivanja bila svakodnevnica. Kad su komunisti preuzeli taj zatvor nisu prestali sa ubijanjima i kažnjavanjima.

Osim ubijanja nevinih civila ima i podataka o ubijanju zarobljenika i pokapanju istih. Naime, iako se njemačka vojska ubrzano povlačila, bilo je njihovih pojedinaca koji nisu uzmakli do samog kraja. Česta i sumnjiva izvješća o poginulim protivničkim trupama i zarobljenicima doprinjela su velikoj zbrci koja je ionako prevladavala u partizanskim redovima. Poginuli vojnici, ne samo okupatori, već i osloboditelji bili su pokopani posvuda. Postoje izvješća o masovnim grobnicama u starim vinogradima na Železnoj gori, zatim grobovima vojnika u vrtovima pojedinih stanovnika, no izvješća nisu jasna u vezi toga jesu li ti vojnici poginuli u borbama ili naknadnim likvidacijama nakon rata.

¹³⁶ Bunjac, Branimir. *Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka*. str. 465.

REPARACIJE I SANACIJA

5.1. Uspostava vlasti

Nakon uspostavljanja vlasti komunisti su imali velik problem sa nastalim kaosom koji je učinila mađarska vojska i uprava dok je još okupirala Međimurje. Iako je ta šteta bila materijalno mjerljiva, utjecaj koji je mađarska okupacija imala na psihološko stanje Međimurja i Međimuraca ne može se nikakvom brojem ni matematikom izračunati i izraziti. Prvi čin nove vlasti bio je micanje svih obilježja okupatorske vlasti ali i raspuštanjem svih društava koja su okarakterizirana okupatorskim, a zatečena su na području Međimurja za vrijeme oslobađanja¹³⁷, zatvaranje internacija, logora, te je naglašen pokušaj okupatora da uništi etničku posebnost međimurskog puka sustavnim maltretiranjem, silovanjima, micanjem hrvatskih kulturnih spomenika i postavljanjem fašističkih obilježja gdje su prije bila narodna.¹³⁸ Također je počeo lov na sve narodne neprijatelje, odnosno one koji su svojevremeno prokazivali okupatoru partizane u svoju korist, novčanu ili kako bi poboljšali svoj položaj u okupacijskoj hijerarhiji.¹³⁹

Osim ovih kozmetičkih promjena izračunata su sredstva koja su potrebna da se sanira sva nastala šteta, materijalna i ona počinjena na infrastrukturi, došlo je i do rada kojim su narodnooslobodilački odbori negdje djelomično, a negdje u potpunosti vratili stanje stvari prije okupacije, dok su neka polja svakodnevica unaprijeđena. Novi teritorijalni ustroj koji se može vidjeti iz arhivske građe, ali i iz dostupne literature imao je veliki utjecaj na jako diferencirani razvoj pojedinih dijelova Međimurja. Naime, nova vlast mijenja dotadašnji ustroj uprave u međimurskim selima sa mjesnim odborima koji opet djeluju u jako uskoj koordinaciji sa upravama kotara. To je značilo da su novu vlast komunisti organizirali na način da su nominalnu vlast Čakovečki i Preloški kotar, a oni su dalje slušali kotarske komitete KPH. Jako brzo su na oslobođenim područjima počeli djelovati i privremeni kotarski Narodnooslobodilački odbori Čakovec i Prelog i Gradski Narodnooslobodilački odbor Čakovec. Nije prošlo mnogo vremena jer su već u rujnu 1945. godine i seoski i mjesni narodnooslobodilački odbori, a isti su već 1946. godine u Ustavu, kada su već osnovani u svim selima Međimurja, klasificirani kao najniži organi vlasti koje bira narod neposredno. Iste im je godine smanjen broj.

¹³⁷ DAM. Fond 76. *Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 156

¹³⁸ Ibid. inv.br. 293.

¹³⁹ Ibid. inv.br. 293.

Iako je kasnije, točnije 1952. godine uvedeno samoupravljanje te su novoformirane općine tada proširene, niz ovakvih promjena vodio je ravno u općinski monocentrizam i centralizaciji radnih mjesta u velikim općinama zbog intenzivne industrijalizacije privrede.¹⁴⁰ Ako se može fazirati poslijeratnu privredu sela u Međimurju, i ako ne uzmemo u obzir kasnije faze gdje zapravo dolazi do razvoja, najteža je bila upravo faza neposredno nakon rata kad još postoji centralizirano administrativno upravljanje.

Jedan od važnijih sektora bilo je zdravstvo i tu su napravljene najveće promjene i napredak. Naime, zatraženo je od mjesnih odbora da se popiše i prijavi svo stručno osoblje¹⁴¹, a pokrenuti su i brojni natječaji za edukaciju i zapošljavanje medicinskih tehničara¹⁴², kako bi se što prije mogle otvoriti ambulante i apoteke kao nužni organi funkcioniranja zdrastva. Uvela se poboljšana kontrola i sprječavanje zaraznih bolesti kroz usmenu i pismenu propagandu, a stanje se mjesečno moralo javljati NOO-ima.¹⁴³ Besplatno liječenje imali su svi partizanski borci i njihove obitelji¹⁴⁴, ali i svi oni koji su bili presiromašni da ga sami plate.

Osim zdravstva bilo je potrebno i uspostaviti trgovinu i gospodarstvo kako bi država normalno funkcionirala na dnevnoj razini. Stanje trgovine i gospodarstva bilo je dodatno otežano lošim stanjem pošte i poštanskih ureda koji zbog nedostatka sredstava nisu bili u stanju osigurati redovit protok pošte i sigurnost tih pošiljki¹⁴⁵ te je dodatno priječilo pravovremeno realiziranje svih naredbi s državnog vrha koje su se ticale sanacija oštećenih dobara. Ono što možemo doznati iz arhivskih podataka jest da je bilo mnogo restrikcija kod prodavanja određenih, ako ne i svih vrsta robe. Tako možemo izdvojiti iz podataka o prodaji konja, koji su bili tada racionirana roba, da je njihovo prodavanje izvan okvira pojedinih federalnih jedinica bilo zabranjeno te je prodaja morala biti odobrena od strane Ministarstva trgovine, a nepoštivanje strogih propisa rezultiralo bi konfiskacijom robe koja je potom bila predana Fondu za obnovu zemlje dok je prekršitelj bio kažnjen i velikim novčanim kaznama. Osim konja bilo je tu i ostale robe koja je bila pod sličnom prismotrom, a uključivala je stoku, koja je također

¹⁴⁰ Feletar, Dragutin. *Istočno Međimurje : historijsko-geografski razvoj općina Sveta Marija, Donji Vidovec, Kotoriba i Donja Dubrava*. str. 98., 99.

¹⁴¹ Ovdje se misli na medicinske tehničare i farmaceute

¹⁴² DAM. Fond 76. *Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 322.

¹⁴³ Ibid. inv.br. 58

¹⁴⁴ Ibid. inv.br. 340

¹⁴⁵ Ibid. inv.br. 637

povezana sa znatnim povećanjem¹⁴⁶ pristojbi koje je vlasnik morao davati državi, osnovne energente, najviše ugljen koji je bio uvijek u potražnji te građevni materijal.¹⁴⁷ Često bi se ta roba davala porušenim obrtima i poduzećima kako bi što prije ponovno bila uspostavljena proizvodna infrastruktura, a preraspodjelom dobara upravljao je u Međimurju čakovečki NOO koji je također i slao slobodne stručne ljude¹⁴⁸ u sanacije oštećenja. Osim stručnjaka u saniranju nastale štete često su sudjelovali i omladinci, odnosno organizirale su se radne akcije i tečajevi za mlade na kojima bi učili kako unaprijediti ekonomiju. Ovakvih akcija je bila jako puno, i nisu se sve odvijale na području čakovečkog i preloškog kotara, iako su sudjelovali Međimurci, pa ću izdvojiti nekoliko spomenutih u listu Varaždinske vijesti. Da su Međimurci bili spremni pomoći i izvan Međimurja vidi se u velikoj radnoj akciji žetve u Slavoniji. Iz Međimurja je na put pošlo oko 3000 omladinaca.¹⁴⁹ U Selnici je omladina gradila cestu za nesmetani prolaz kola. Također su uredili grobove palih heroja Crvene Armije.¹⁵⁰ Jedna od akcija je bila sječa šume u preloškom kotaru koja se odvijala 2. studenog 1945. U akciji je sudjelovalo 100 ljudi, od toga čak 30 omladinaca. Oni su u 4 dana nasjekli 140 kubika drva.¹⁵¹ Osim fizičkim poslovima omladina se istaknula i radom na kulturnoj sceni. Tako se 17. kolovoza u Goričanu održao poveći miting na kojem je nastupila pjevačka i dramska sekcija.¹⁵² Osim oštećenim stanovnicima redovita pomoć davana je i bugarskim vojnicima za vrijeme trajanja rata, ali i nakon završetka.¹⁵³ NOO je zahtijevao izvješća o svim kotarskim tvrtkama i tvornicama. Izvješće je moralo sadržavati podatke o kapacitetu istih od vremena okupacije do oslobođenja, mjesto nabavke resursa za proizvodnju, identitet vlasnika i njegova uloga u NOB-u, te popis svih stručnih radnika, tko je uništio tvornicu ako je uništena te neki okviran račun za reparaciju istog.¹⁵⁴ Nakon toga NOO je krenuo u ponovno pokretanje nekih većih lokalnih tvrtki koje su zadovoljavale sve gore navedene uvjete od kojih su najveće bile *Braća Graner, Čakovečki paramlin i munjara, Gradska klaonica, Prva međjimurska tkaona te Čakovečka tvornica kandita i čokolade*¹⁵⁵, dok su sve tvrtke koje su tada ili

¹⁴⁶ Pristojbe su bile i do dvaput veće nego prije

¹⁴⁷ DAM. Fond 10. *Gradski Narodnooslobodilački odbor Čakovec*. inv.br. 17

¹⁴⁸ Za vrijeme trajanja ratnih operacija stručni ljudi, neophodni za funkcioniranje poduzeća i obrta u kojima rade, bili su pošteđeni kod mobilizacije puka od strane NOO-a.

¹⁴⁹ Varaždinske vijesti br. 8. str 1

¹⁵⁰ Varaždinske vijesti br. 13. str 3.

¹⁵¹ Varaždinske vijesti br. 25. str 4.

¹⁵² Ibid. br 14. str 3

¹⁵³ DAM. Fond 10. *Gradski Narodnooslobodilački odbor Čakovec*. inv.br. 26

¹⁵⁴ Ibid. inv.br. 564

¹⁵⁵ Ibid. inv.br. 25

prethodno bile u vlasništvu mađarskih državljana bile podržavljene.¹⁵⁶ Osim tvrtki, stoke¹⁵⁷ i intelektualnog vlasništva, NOO se pobrinuo i za šume i polja koja su bila prethodno u vlasništvu mađarskih državljana ili su konfiscirane za vrijeme okupacije. O njima su se trebali brinuti stručnjaci za poljoprivredu i šumarstvo, ali zbog nedostatka istih organizirani su brojni tečajevi za one koji su se željeli obrazovati u toj struci.¹⁵⁸

Ono što je također bilo izrazito važno za razvitak i stjecanje resursa jest konfiskacija i prodaja konfiscirane imovine. Postojala je mnogo razloga zašto bi se neka imovina zaplijenila, a većina je već spomenuta u ostatku teksta, te se vodila detaljna evidencija o takvoj imovine gdje bi se navodilo ime starog vlasnika te privremenog, vrijednost imovine koju je izračunao Odsjek trgovine i opskrbe. Iz podataka se može vidjeti da je procjena Odsjeka često bila različita od realnih procjena pa je ta imovina bila rasprodana po nižim cijenama. U slučaju nekretnina često su pronađeni nasljednici pa one nisu odmah bile prodavane već su pripale novim vlasnicima.¹⁵⁹ Osim konfiskacije robe bilo je izrazito puno prijava o nastaloj šteti, a kako već znamo da je lokalni NOO nastojao zadovoljiti stanovništvo, imali su pune ruke posla kod izračuna i procjena tih šteta te određivanja tko je zaista bio oštećen, a tko iskorištava situaciju. Iz spisa čakovečke Gradske komisije za ratnu štetu možemo lako iščitati na koji način je neko primio odštetu. Postojala je više kategorija za primanje odštete, a one se nisu uzajamno poništavale. Tako je oštećenik mogao dobiti odštetu ukoliko je bio prisilno mobiliziran, ako mu je narušeno zdravlje, ako je bio primoran na neplaćen rad te je time lišen slobode i oštećen za prihode koje bi u normalnim uvjetima primio. Na kraju je Kotarska komisija odlučivala tko će primiti odštetu. Po spisima može se vidjeti da je najveći broj oštećenih i prijavljenih bio muškog spola, a odštetu su dobivali zbog lišavanja slobode i prisilne mobilizacije. Žene su s druge strane primale odštetu zbog narušavanja zdravlja i života u oskudici. Odštete su često bile manje od realne svote koju su morali oštećeni primiti te su rijetke prelazile desetak tisuća dinara, a samo je u nekoliko prijera ta odšteta bila ogromna, ali u tim primjerima bila je riječ o uništenim čitavim tvrtkama i tvornicama te velikoj količini izgubljene robe.

Možemo zaključiti da je NOO nastojao što prije vratiti stanje koje je bilo na području Međimurja prije samog rata, ali i uložiti, odnosno preraspodijeliti dovoljno

¹⁵⁶ Tvrtke poput MANS – tkaonica prediva; Mađarsko društvo žena.

¹⁵⁷ Reorganizacija stočarstva – DAM. *Fond 76. Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 20

¹⁵⁸ DAM. *Fond 76. Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.* inv.br. 175

¹⁵⁹ DAM. *Fond 21. Narodni odbor grada Čakovca. Knjiga 21.* str. 49

dostupnih resursa kako se stagnacija zbog rata ne bi toliko vidjela. Također se može vidjeti da je velik dio njihove direktive bio usmjeren na obrazovanje mladih u raznim granama ekonomije kako bi oni poučeni novim tehnikama i tehnologijama unaprijedili proizvodnju. Mnogim tvrtkama koje su djelovale prije rata i koje su u ratu zamijenile svoju standardnu proizvodnju vojnom, vraćena je prvobitna funkcija, ali je isto opet ovisilo o tome je li bilo kakve kolaboracije sa neprijateljem za vrijeme rata. Glavni cilj nove vlasti bio je da što prije osigura potporu koja bi im dozvolila ustaljenje njihove moći, a to se moglo samo ako bi uspjeli uvjeriti dovoljan broj ljudi da će njihova vlast biti bolja i usmjerena na dobitak lokalnih stanovnika. Kako trgovci i obrtnici nebi oštetili stanovništvo organi gradske vlasti su budno pazili na švercere¹⁶⁰ i ratne profitere¹⁶¹ te su ih prikladno kažnjavali zatvorom ili novčanom kaznom.¹⁶² Te godine, kao što je vidljivo iz arhivskih podataka, karakterizirala je spora obnova te neuspješna suradnja s Istokom, odnosno socijalističkim blokom, te ekonomska zatvorenost i niski životni standard. KPJ, odnosno mjesni odbori dirigirali su raspodjelom i distribucijom dostupne robe, a tržišni zakoni nisu funkcionirali. Uprava i sudstvo bili su tek marionete partije u izvršavanju njezinih direktiva pa nije ni čudo da je ovakva zatvorena gospodarsko politička situacija dovela do daljnjeg pada u poljoprivrednoj proizvodnji, pada životnog standarda i osiromašjenja građana. Uz to je bezobzirno provođena nacionalizacija i pljenidba dobara i imovine.

¹⁶⁰ Gospođa Veg iz Čakovca optužena je za švercanje brašna i šećera, ali i za kolaboraciju s okupatorom za vrijeme rata te za protunarodan rad.

¹⁶¹ Katarina Šarić koja je prodavala robu po nedozvoljenoj cijeni; Koloman Vereš koji je prodavao robu na veliko trgovinama iako nije imao dozvolu za to.

¹⁶² Varaždinske vijesti br. 28. str.3

ZAKLJUČAK

Rat je u Međimurju ostavio veliki psihički i fizički trag na stanovnicima Međimurja, ali i na njihovoj imovini. Međimurci su u četiri ratne godine istrpili mađarski i njemački teror i iskorištavanje. To je značilo da je Međimurski život bio bezvrijedan, a njihova imovina se oduzimala bez razloga, a kad su trebali razlog, okupatori su ga brzo pronašli, najčešće u optužbama da Međimurci pomažu komunističkom ustanku. Svaki stanovnik bio je podložen maltretiranju od strane mađarskih činovnika i vojnika, a vrijeđanje i batinjanje polako je stasalo u otvorenu mržnju i antagonizam spram Međimuraca koji je kulminirao brojnim nepotrebnim nasiljem i ubojstvima koja kasnije nisu bila sankcionirana od za to zaslužnih institucija. U takvoj situaciji mnogi su potražili utočište u NDH, što se može vidjeti u velikom broju ostavljenih molbi Međimuraca da im se dopusti ulazak u NDH. Osim običnog puka koji je ostao bez imovine i bez prilike da osigura vlastiti život, veliki dio, naročito mladih, bio je regrutiran u mađarsku vojsku i slan na razne frontove i unatoč tomu što su položili živote ili barem bili u opasnosti da izginu u borbi za Mađarsku, bili su konstantno omalovažavani i maltretirani od strane Mađara pa su jedinu šansu da se spase vidjeli u bijegu bez obzira na posljedice koje bi podnijeli da su bili uhvaćeni.

No da ne bi ispalo da je mađarski narod djelovao na nacionalnoj razini i da je okupacija Jugoslavije bila nacionalna težnja mađarskog naroda, važno je još jednom napomenuti da je mađarska velikim djelom rata bila Njemački pijun. Međutim, također valja naglasiti da je postojala velika želja Mađara da pripoje Međimurje Mađarskoj ili, kako su oni to frazirali, da ga vrate u okvire Mađarske, a Drugi svjetski rat, savezništvo s Njemačkom koja ratuje sa Jugoslavijom čiji je dio i Međimurje bio je svakako dobar paravan za ostvarivanje te želje. Kao što smo mogli vidjeti u prethodnim poglavljima, 1941. godina bila je savršena da Mađarska oduzme Međimurje Hrvatskoj. Stvaranje NDH, koja u tim trenucima nema dovoljno čvrstu vlast i kontrolu nad područjem koje navodno spada pod njezinu vlast, i pasivan otpor odgovarajućih osoba spram mađarskim inicijativama spram Međimurja, omogućilo je Mađarima da vrlo brzo stvore pogodno tlo da zauzmu Međimurje. Mađaroni koji djeluju prema tome cilju koncentriranim djelovanjem uvjeravaju vlast u Mađarskoj da je najbolje rješenje za Međimurje vojna okupacija do koje dolazi ubrzo, već 16. travnja 1941. godine. Mađari su time u Međimurju učvrstili svoju vlast te je time započela četverogodišnja borba Međimuraca da se oslobode mađarskih okupatora. Taj otpor bio je uvelike pasivan, tu i

tamo su pojedinci, najčešće članovi inteligencije, pokazivali znakove ili otvoreni revolt mađarskoj vlasti. Bilo je nekoliko pobuna, poput one u Orehovici, međutim one nisu bile koordinirane i organizirane kako bi se istjeralo Mađare, već su bile posljedica pretjeranog tlačenja stanovnika tih pobunjenih sela. Zbog ovih činjenica vrlo je lako zaključiti da je prvih nekoliko godina mađarske okupacije proteklo vrlo mirno i bez velikih trzavica koje bi dalje naslutiti da se ovdje radi o vojnoj okupaciji i podjarmljenom stanovništvu okupiranog područja.

Pravi otpor počeo je kada su komunisti odlučili uzeti stvari u svoje ruke. 1943. godine počinju djelovati prve organizirane grupe boraca spram oslobođenja prostora koji su nekad pripadali Jugoslaviji, uključujući i Međimurje. Međutim, ni ovdje se još ne može govoriti o otvorenom i koncentriranom otporu koji bi značio djelovanje partije i njezinih instanci na razini cijele države koju pokušavaju osloboditi, ali nije značio da je taj otpor bio organiziraniji u samom Međimurju. Jedina organizirana jedinica bila je Međimurka četa, sastavljena od četrdesetak boraca iz Međimurja koji su se dobrovoljno javili kako bi oslobodili Međimurje od okupatora. Iako su partizanske jedinice pokušavale brojnim akcijama sabotirati Mađare i Nijemce koji su se smjestili u Međimurju, velik broj tih akcija imao je ograničeni uspjeh, a posljedice neuspjeha nečesto su platili upravo Međimurci koji su osmunjčeni da pomažu partizanima, ali i obični nesluteći civili na koje su Mađari sumjerali svoj gnjev zbog partizanskih akcija.

1943. godina, neuspjeh Mađara na bojištima diljem Europe, sve jači otpor partizanskih snaga u samom Međimurju i rastuće nezadovoljstvo Međimuraca dovelo je do prvih velikih komplikacija na razini hrvatsko – mađarskih odnosa. Konačni vrhunac bila je smjena vlade u Mađarskoj i dolazak notornih njilaša na vlast. Svoju reputaciju njilaši su stekli načinom dolaska na vlast i ophođenjem sa svim političkim protivnicima, ali i općenito protivnicima režima u kratkom vremenu nakon dolaska na vlast. Neupitno je ovo bilo najgore vrijeme Međimurcima, ali i općenito Hrvatima. Svakodnevna batinjanja, politička zatvaranja, oduzimanje imovine bez prvaog razloga, "posuđivanje" iste za potrebe mađarske vojske bio je samo dio problema koji su snažili prosječnog Međimurca. Situaciju je dodatno otežalo osnivanje sve većeg broja tajnih službi i ispostava kojima je zadaća bila kontrolirati svaki aspekt života u Međimurju. Mađari su također pokušavali mađarizirati sve što do tada nije bilo već mađarsko, a partizanima diverzantskim akcijama uništavali i mađarsko i međimursko. No ono što se može okarakterizirati kao pozitivno jest bilo da partizani postaju sve bolje organizirani i sve dobivaju sve više pristaša u Međimurcima koji u njima vide potencijalnog spasitelja.

Kako se rat privodio kraju, a ruska vojska se približavala Mađarskoj i Hrvatskoj tako je mađarski pritisak na međimursko stanovništvu rastao sve više i više. Svi su bili sumnjivi i svaki Međimurac je mogao biti saveznik ili Mađara ili partizana. Na kraju je sve kulminiralo dolaskom bugarskih i ruskih vojnika u međimurska sela, a njih su brzo sustizale partizanske snage. Spomenuo sam već da različite historiografije različito gledaju na događaj oslobođenja Međimurja. Što se tiče mađarske historiografije neophodno je reći da su Mađari njihovo okupiranje Međimurja gledali kao oslobađanje istog od dugogodišnjeg neprijatelja, pa je sasvim normalno iz njihovog gledišta da su bugarsko – rusko – partizansko oslobođenje Međimurja od njihove vlasti kao čin agresije. S druge strane imamo Ruse, Bugare i partizane. Svaki od njih ima svoje gledište na događaj oslobođenja Međimurja. Prvo da spomenem Ruse koji su možda najslabije zastupljeni u literaturi. Oni su bili vođe oslobođenja Europe od Rusije prema Njemačkoj pa su kao takvi izrazito zaslužni za slamanje mađarske i njemačke vojske na području Međimurja i tadašnje Hrvatske. Međutim, koliko je zaista Rusa vodilo borbe protiv tih istih snaga U Međimurju lako je odgovoriti. Malo. Veći dio borbi na području Međimurja vodili su Bugari i partizani. Ovisno o literaturi koju koristimo, ovisi i zaslužnost potonjih za oslobođenje. Naime, u literaturi koja favorizira partizane, njih se naravno navodi kao najzaslužnije za oslobađanje, dok se Bugare rijetko spominje ili ih se sustavno izostavlja. To bi značilo da su partizani, odnosno jugoslovenska 51. divizija koja se borila u Međimurju teškom mukom i žestokim borbama oslobodili Međimurje i izbacili Nijemce i Mađare. Međutim, bugarska historiografija, podržana podacima iz Bugarskog vojnog arhiva i Državnog arhiva u Beogradu, prikazuje partizane kako su ih Bugari oslobađajući međimurska sela vidjeli. Ovdje se partizani ne kite heroizmom, već ih se depiktira kao proračunate kukavice koji su svako selo oslobodili već nakon što ga je oslobodila bugarska vojska. U nekoliko navrata prikazano je koliko je jugoslavenski vrh kalkulirao kada se je jugoslovenska vojska trebala sukobiti sa neprijateljem, a svjedočenja Međimuraca govore o tome kako bi partizani slali izvidnike prije ulaska u selo kako bi vidjeli je li možda isto već oslobodila bugarska vojska, pa bi tek onda slavno ušli u selo. Iz priloženog se može vidjeti da je svatko vidio događaje na svoj način, a vrlo je vjerojatno da ni jedan nije objektivan. Vrlo je vjerojatno da su Bugari imali izuzetno veliku ulogu u oslobađanju Međimurja, iako pod komandom ruske vojske, dok su partizani svoju ulogu i ime osloboditelja zaslužili više kroz mnoge godine otpora kada još Bugara i Rusa nije ni blizu bilo, nego u završnim operacijama i konačnom oslobođenju Međimurja.

Što se tiče smještaja stranih postrojbi u Međimurju, i to najviše bugarskih i ruskih, postoji također različito mišljenje različitih strana odnosno raznih historiografija. Tako se može vidjeti da hrvatska historiografija, naročito knjige pisane osamdesetih godina dvadesetog stoljeća govore o Bugarima i Rusima u negativnom tonu najviše, a osnovni naglasak je na divljaštvu ruske i bugarske vojske te njihovom izživljavanju na domaćem stanovništvu. Ovo divljaštvo naravno uključuje pljačkanje stanovništva, silovanje mladih djevojaka, tjeranje Međimuraca na prisilan rad za dobit bugarske i ruske vojske, uglavnom isto ono što su Mađari i Nijemci radili za vrijeme njihove okupacije Međimurja.

Međutim, postoji i druga strana čitave priče, koju smo doznali iz svjedočenja samim Međimuraca koja govori o brojnim i raznim prijateljstvima koja su se razvila za vrijeme boravka ruskih i bugarskih postrojbi u Međimurju. Iako o Rusima ni sami Međimurci nemaju previše ljepoga za reći, slika Bugara puno je pozitivnija. Brojna svjedočenja pokazuju da su Bugari, osim u iznimnim situacijama, bili prijateljski nastrojeni i gledali su da svoj ostanak u Međimurju učine što podnošljivijim Međimurcima. Tako su brojni pomagali svojim domaćinima u svakodnevnim poslovima i štitili ih od pijanih i nasilnih ruskih vojnika, kao što smo vidjeli u svjedočanstvima Međimuraca u prijašnjem dijelu teksta. Osim toga, iako su bili dio iste vojne sile, Bugari su pokazivali višu klasu od svojih ruskih suboraca svojim manirima i obrazovanjem te fizičkim i estetskim prisustvom. Osim što su Međimurci pozitivno gledali na bugarski ostanak u Međimurju, Bugarima je to isto iskustvo također bilo pozitivno te se brojni svjedoci rado prisjećaju toga razdoblja te govore o brojnim prijateljima iz Međimurja koje su tamo stekli.

Međutim, i tome je došao kraj, budući da u komunisti žurili u stvaranju nove države, a Međimurje trebalo biti dio iste. Tu kreće dobro poznata priča o političkim protivnicima, demografskim izbornima i borba za boljitak stanovništva koja je započela neuvjerljivim izborima na kojima komunisti pobjeđuju, jedva, iako ima je pripala najveća zasluga za oslobađanja Međimurja, unatoč pomoći Bugara i Rusa o kojoj smo pričali ranije. Ova priča ima socijalan karakter, jer se može vidjeti da je glavna ideja nove vlasti bila da što prije vrati stanje kakvo je bilo prije rata, ekonomski i politički. Taj process sastojao se od nekoliko faza pa ću tako ih i zaključiti. Najprije je na red došlo notorno rješavanje političkih protivnika, odnosno svih onih koji nisu odgovarali novom režimu ili su svojim djelovanjem za vrijeme rata pokazali da u na stran dotadašnjeg okupatora, Mađarske ili Njemačke. U toj fazi nastradao je velik broj

civila koji je kolaborirao sa okupatorima, bilo informiranjem istog u vezi partizana i otkrivanjem njihovih položaja i planova, što je bio čest slučaj, ili je pomagao okupatoru u provođenju procesa mađarizacije i represije stanovništva. Organiziranjem javnih suđenja brojnim MEP – ovcima, njilašima ili djelatnicima žandarmerije trebalo je dati do znanja svima koji se protive novom režimu da to nije najbolja odluka za njihovu egzistenciju. Iako su neki od tih osuđenih bili oslobođeni zbog nedostatka dokaza, što na neki način pokazuje narav pravosuđa koje je nastojalo naći prave krivce, što nije bilo teško zbog velikog broja takvih ljudi, ali i velikog broja stanovnika koji su bili spremni svjedočiti u prilog komunistima. Tako je u ovoj fazi zaista uhvaćen velik broj glavnih saveznika okupatora.

Druga faza bila je popravljanje međimurskih kuća, ali i ljudi. Već sam spomenuo veliki trag koji je ostavila mađarska okupacija na Međimurcima, koji je bio veliki problem za novu vlast, budući da su sada Međimurci bili puno oprezniji i suzdržani spram promjena, čemu svjedoče i loši rezultati komunista na izborima. Iako su ispočetka bili jako dezorganizirani, partizani su pokazali da imaju ideju kako dovesti Međimurje na pravi put. Tako je vrlo brzo omogućena masovna komunikacija koja je bila onemogućena zatvaranjem pošta i uništavanjem poštanske infrastrukture. Nakon organizacije iste postal je lakše prenositi zapovjedi vrha u sva mjesta i ubrzana je reorganizacija gospodarstva brojnim reformama, ali i restrikcijama, naročito u području međunarodne, ali i unutrašnje trgovine deficitarnom robom, poput stoke ili materijala za gradnju i prijevoz robe, poput opeke, drva i ugljena koji je bio najtraženija roba. U ovoj fazi popravljene su brojne tvornice te je udahnut život novima kako bi se povećao udio industrijske proizvodnje širom države. Izrazito se također ulagalo u zdrastvo koje je bilo zapostavljeno za vrijeme rata, a velik problem bio je i ogroman broj kvalificiranih radnika koji je pobjegao ili je istjeran za vrijeme okupacije pa je sada nastao nedostatak istih.

Uz ove dvije faze istovremeno se odvijala i treća, koja je već spomenuta djelomično kroz izbore. Naime, komunistima nije odgovarao ustroj pa su dotadašnja mjesna vijeća zamijenjena mjesnim odborima sa koncentracijom sve vlasti u rukama gradskih komiteta KPH u Čakovcu i Prelogu te kasnijim NOO Čakovec i Prelog. Iako je kasnije došlo do promjena ovakve strukture, bitno je napomenuti da je ovaj ustroj donekle ubrzao sve tri faze komunističkog plana za Međimurje te dao istima djelomično snažnu kontrolu nad svim aspektima vlasti u Međimurju.

SAŽETAK

Međimurje je uvijek bilo ona sukoba između Hrvata i Mađara. Iako je gotovo oduvijek to bio hrvatski teritorij, Mađarska je naglašavala njezino povijesno pravo na taj teritorij. Prva prava prilika da uzme Međimuje natrag bilo je savezništvo s Nijemcima u Drugom svjetskom ratu. 1941. godine Mađarska je uspjela u svojem naumu i tako je započela četverogodišnja opresija Međimurja. U te četiri godine Mađari su se za pravo nad Međimurjem sukobili s novo osnovanom marioneta državom Njemačke NDH, te kasnije sa partizanima, koji su bili borbene grupe Komunističke partije koju je predvodio Maršal Tito. Njihov zadatak bio je osloboditi Međimurje što su kroz niz velikih i malih sukoba sa Mađarima i Nijemcima, potpomognuti Rusima i Bugarima i uspjeli. Budući da vojna okupacija nije bila opcija održani su naizgled demokratski izbori. KP je dobila većinu glasova jer su bili jedina opcija na glasačkim listićima, izuzev glasova sudržanih ili onih za listu bez imena.

Nakon pobjede na izobrima imali su jako puno posla uzrokovanog problemima sa narušenom infrastrukturom. Većina velikih tvornica bila je srušena, proizvodnja je stala, a vlasnici protjerani. Obrazovanje i zdravstvo, te trgovina su jedva funkcionirali pa je najviše truda uloženo upravo u poboljšanje funkcije tih elemenata.

Veliki problem bio je i velik broj narodnih neprijatelja. Većina ih je uhićena i optužena za sabotiranje NOB-a za vrijeme rata te pomaganje neprijatelja. Oni su osuđeni te su sukladno kaznama proveli godine u zatvoru ili su bili odmah strijeljani. Nekolicina osuđenih kažnjena je zbog političkih razloga. Budući da je Međimurje iz samog rata izašlo dosta oštećeno psihički i fizički, popravak istih oštećenja bio je dosta problematičan, no može se zaključiti, i dosta supješan.

SUMMARY

Međimurje has always been a disputed zone between the Croatian and Hungarian. Although it was a part of Croatian territory, Hungary claimed they had historical claim to it. First real chance for Hungarian to take Međimurje back was when World War II began. Hungary managed to annex Međimurje in 1941. and thus began the 4 year long oppression of Međimurje. In those 4 years Hungarian fought for Međimurje with NDH, a newly formed German puppet state, and later, around 1943. against partisans. Partisans were a guerilla groups formed by the new political option, the Communist party led by Maršal Tito. Their intentions were clear about taking Međimurje back and through number of big and small battles, aided by Soviets and Bulgarian, they managed to snatch Međimurje back as the war was ending. As military occupation was out of the question, so seamlessly democratic elections were held. The Communist party got most of the votes, although this was as I said, seamlessly democratic, because they were the only political option, except abstaining or a list without a name.

After winning the elections they had a lot of work to do in the years to come. The war caused a lot of problems regarding the infrastructure of Međimurje. A lot of factories were demolished, production halted and their owners banished from the country. Healthcare system, education and commerce were barely functioning. A lot of efforts were directed towards securing an interrupted function of precisely those systems.

There were also a lot of public enemies still around with whom the new authorities had to deal with. A lot of them were indicted and charged with working against the NOB during the war. They were sentenced either to remain in prison for a number of years, depending mostly on the crime they committed, or shot immediately. A lot of people were also indicted although they didn't aid the enemy during the war. Reason for that was mostly political. Međimurje went through a lot of changes during World War II. It was subjected to a lot of different governments and therefore a lot of different treatments. At the end of the war it came out pretty damaged, both psychologically and physically. The new government managed to repair some of the damage and restore a somewhat identical situation to the one before the war.

Izvori i literatura

Knjige

1. Bunjac, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914. – 1947.* Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije.
2. Feletar, Dragutin. *Istočno Međimurje : historijsko-geografski razvoj općina Sveta Marija, Donji Vidovec, Kotoriba i Donja Dubrava.* Samobor: Meridijani. 2005.
3. Glasnova, Diana. *Ratnici milosrđa.* Zagreb: Alfa. 2009.
4. Grupa autora. *Pregled povijesti Međimurja.* Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije. 2003
5. Hanek, Peter. *Povijest Mađarske.* Zagreb: Barbat. 1995.
6. Kalšan, Vladimir. *Međimurje u Drugom svjetskom ratu.* Čakovec: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske. 2015.
7. Kalšan, Vladimir. *Međimurska povijest.* Čakovec: Vladimir Kalšan. 2006.
8. Kontler, Laszlo. *History of Hungary: Millennium in Central Europe.* New York: Palgrave Macmillan. 2002.
9. Labović – Basta. *Partizani za prepvaračkim stolom 1941. – 1945.* Zagreb: Naprijed. 1986.

Članci

1. Bunjac, Branimir. *Ubojstvo podturenskog učitelja Slavka Kukolja 1945. godine.* Varaždin: HAZU Varaždin. 2011.
2. Hutinec, Goran. *List Murakoz – Megjimurje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941. – 1943.).* Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest. 2005
3. Kovačić, Davor. *Pitanje Međimurja u redarstveno - obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu.* Zagreb. 2011.
4. Krauthaker, Radenko. *Gdje je spomen ploča stampariji u Štrigovi.* u <http://www.medjimurje.hr/hr/5118/gdje-spomen-ploca-stampariji-u-strigovi/> pristupljeno 12.12.2014.
5. *Općina Belica.* http://www.belica.hr/wp/opcina_belica/. pristupljeno 21.3.2015
6. *Osnovne škole u Drugom svjetskom ratu.* <http://povijest.net/v5/hrvatska/regionalno/2009/povijest-osnovnog-skolstva-medjimurja-5/>. pristupljeno 14.3.2015.

7. *Pad bombardera u Međimurju.* <http://povijest.net/pad-americkog-bombardera-u-medimurju-1944-godine/>. Pristupljeno 5.3.2015
8. *Svjetski rat, drugi (vojne operacije)* <http://proleksis.lzmk.hr/45417/pristupljeno19.3.2015>

Izvori

1. DAM. Fond 10. Gradski Narodnooslobodilački odbor Čakovec. kutija br. 1
2. DAM. Fond 11. Kotarske oblasti Prelog i Čakovec u Varaždinu. kutije br. 16, 17, 18.
3. DAM. Fond 21. Narodni odbor grada Čakovca. Knjiga 21.
4. DAM. Fond 76. Mjesni odbor Prelog. Redovni spisi 1945. – 1946.
5. Varaždinske vijesti preuzeto sa <http://library.foi.hr/novine/d.php?sqlx=N00003&sqlid=1&C=3&H=&vrsta=zb&i&grupa=VARA%8EDIN&lang=hr>
6. Murakoz – Međimurje. preuzeto sa <http://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz/murakoz/1944-html/index.html>